

Univerzita Karlova v Praze  
Filozofická fakulta  
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

# **Bakalářská práce**

Sylva Filiačová

**Současné české neologismy z oblasti sportu**

Contemporary Czech Sports Neologisms

2014

Vedoucí práce: Mgr. František Martínek

Děkuji Mgr. Františku Martínkovi za vedení mé bakalářské práce a za mnoho cenných rad a komentářů.

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.*

V Praze 15. července 2014

.....

## **Abstrakt**

Práce popisuje nově se objevující substantivní, adjektivní, slovesná a adverbální pojmenování z oblasti sportu v češtině. Materiálovými východisky práce jsou databáze NEOMAT (ÚJČ AV ČR), korpusy ČNK a mediální archiv Newton Media. První část se zabývá problematikou vymezení pojmu neologismus. Další část pojednává o způsobech vzniku neologismů. Zvláštní pozornost je věnována neologismům přejatým. Neologismy jsou popsány podle slovotvorných typů a v případě substantiv i podle významových okruhů. V závěru jsou shrnuty výsledky práce. Přílohou práce je seznam nalezených lexikálních jednotek.

**Klíčová slova:** obohacování slovní zásoby, neologismus, slovotvorba, přejaté slovo, slovotvorný typ, sufix

## **Abstract**

This bachelor thesis discusses the new appearance of substantive, adjective, verbal, and adverbial phrases in the sports area of the Czech language. The thesis is materially based on the database NEOMAT (Institute of the Czech Language of the Academy of Sciences of the Czech Republic), the databases of the Czech National Corpus, and the Newton Media archive. The first part of the thesis covers the definition of the concept of neologism. The following chapter discusses the ways of genesis of neologies whereas it pays special attention to loan neologisms. The neologisms are being described according to their word-formation type and also to their semantic type in the case of substantives. The conclusion summarizes results of the research. The appendix of the thesis includes the list of the new lexical units found.

**Key words:** innovations in lexicon, neologism, word formation, loan word, word-formation type, suffix

## Obsah

1. Úvod .....	8
2. Pojem neologismus.....	10
3. Vznik neologismů.....	13
3.1 Tvoření slov.....	13
3.1.1 Derivace .....	13
3.1.1.1 Prefixace .....	13
3.1.1.2 Suffixace .....	14
3.1.1.3 Prefixálně-sufixální způsob .....	14
3.1.1.4 Transflexe .....	14
3.1.2. Kompozice .....	14
3.1.2.1 Kompozičně-derivační postup .....	15
3.1.3 Tvoření pomocí afixoidů.....	15
3.1.4 Mechanické krácení.....	15
3.1.5 Reflexivizace.....	16
3.2 Sémantické tvoření.....	16
3.3 Tvoření víceslovných pojmenování .....	18
3.4 Fundace a motivace.....	18
3.4.1 Paralelní motivace .....	19
3.4.2 Směr motivace.....	19
3.4.3 Slovtvorná čeleď.....	20
4. Přejaté neologismy .....	23
4.1 Adaptace přejímek .....	23
4.1.1 Ortograficko-ortoepická adaptace .....	24
4.1.2 Morfologická adaptace .....	28
4.1.2.1 Substantiva.....	29
4.1.2.2 Adjektiva .....	29
4.1.3 Slovtvorná adaptace.....	30
4.1.3.1 Slovesa.....	31
5. Rozdělení neologismů z oblasti sportu.....	32
5.1 Substantiva .....	32
5.1.1 Pojmenování osob .....	32

5.1.1.1 Sufixace .....	33
5.1.1.2 Prefixace .....	34
5.1.1.3 Jiné typy derivace.....	35
5.1.1.4 Kompozice.....	35
5.1.1.5 Neosémantismy.....	35
5.1.1.6 Víceslovná pojmenování .....	35
5.1.2 Jména přechýlená .....	35
5.1.2.1 Sufixace .....	36
5.1.2.2 Víceslovná pojmenování .....	36
5.1.3 Pojmenování sportů a sportovních disciplín .....	37
5.1.3.1 Přejímky .....	37
5.1.3.2 Sufixace .....	37
5.1.3.3 Prefixace .....	38
5.1.3.4 Kompozice.....	38
5.1.3.5 Víceslovná pojmenování .....	38
5.1.3.6 Mechanické krácení .....	39
5.1.4 Ostatní pojmenování z oblasti sportu .....	39
5.1.4.1 Přejímky .....	39
5.1.4.2 Sufixace .....	39
5.1.4.3 Prefixace.....	41
5.1.4.4 Ostatní typy derivace.....	42
5.1.4.5 Kompozice.....	42
5.1.4.6 Neosémantismy.....	42
5.2 Adjektiva .....	43
5.2.1 Nesklonná adjektiva .....	43
5.2.2 Sufixace.....	43
5.2.3 Prefixace .....	45
5.2.4 Neosémantismy .....	45
5.3 Slovesa .....	46
5.3.1 Prefixace .....	46
5.3.2 Sufixace.....	47
5.3.3 Neosémantismy .....	48
5.4 Adverbia .....	49

6. Závěr .....	50
7. Seznam použité literatury .....	52

## 1. Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám neologismy z oblasti sportu. Tento okruh jsem si vybrala z důvodu, že je v mnoha ohledech specifický. Vzhledem k tomu, že k nám během posledních dvaceti let začalo pronikat mnoho nových sportovních odvětví, proměnila se také slovní zásoba z této oblasti. Rozšíření nových sportů nepochybně souvisí s větším stykem se zahraničními zeměmi, což je dáno politickými změnami po roce 1989. Velké množství pojmenování bylo přejato z cizích jazyků, především z angličtiny, a tak v této oblasti můžeme sledovat, jak se přejímky integrují do české slovní zásoby a jak probíhá jejich adaptace.

Nejprve se budu zabývat definicí pojmu neologismus. Zmíním se o způsobech tvoření nových slov a podrobněji se budu zabývat slovy přejatými. Popíšu proces jejich ortograficko-ortoepické, morfologické a slovotvorné adaptace. Nakonec budou nalezené neologismy popsány z hlediska slovnědruhové příslušnosti, slovotvorných typů a u substantiv i podle významových okruhů.

Materiálovým východiskem práce je především neologický materiál Neomat ([www.neologismy.cz](http://www.neologismy.cz)), uložený v excerpční databázi webové aplikace EDA. Databáze je vytvářena pracovníky excerpčního úseku oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český. Cílená excerpce neologismů zde probíhá pod vedením Ivony Tintěrové a nejstarší excerpta jsou datována do roku 1991. Excerptovány jsou především tištěné publicistické texty, které do značné míry ovlivňují jazykové povědomí širší veřejnosti. Na základě tohoto neologického materiálu vznikly slovníky SN1 (1998) a SN2 (2004). Materiál je na internetu přístupný veřejnosti jen částečně, zájemci však mohou požádat o zpřístupnění kompletního materiálu.

Cílem této práce rozhodně není popsat veškerou neologickou zásobu z oblasti sportu, neboť by to vzhledem k příliš rozsáhlému materiálu nebylo možné. Výběr materiálu pro tuto práci jsem prováděla tak, že jsem si z neologické databáze Neomat vyfiltrovala hesla s oborovou charakteristikou *sport*. Poté jsem vybrala vhodné lexikální jednotky. Zaměřila jsem se pouze na plnovýznamová slova, tedy substantiva, adjektiva, slovesa a adverbia. Do zkoumaného jsem nezařazovala okazionalismy, dále starší hesla z počátku 90. let, která se do slovní zásoby začlenila natolik, že je jejich zařazení mezi neologismy sporné, a hesla, která se objevují ve výkladových slovnících češtiny (SSČ, SSJČ) nebo v Kartotéce novočeského lexikálního archivu (NLA). Nezabývala jsem se ani staršími slovy, která se nezačala ve větší míře používat a dnes jsou prakticky neznámá.



Přejímek se v neologickém materiálu vyskytuje takové množství, že jsem vybrala jen menší část (okolo 40 %). Zaměřila jsem se na novější přejímky, které se začínají hojně používat a mají šanci se začlenit do české slovní zásoby.

Další materiál jsem dohledávala v Neomatu mezi hesly, která oborovou charakteristiku *sport* nemají, v mediálním archivu společnosti Newton Media ([mediasearch.newtonit.cz](http://mediasearch.newtonit.cz)) a v korpusech Českého národního korpusu ([www.korpus.cz](http://www.korpus.cz)).

## 2. Pojem neologismus

Nejprve se budu zabývat problematikou vymezení pojmu neologismus. Definice v různých pracích nejsou jednotné, proto jich uvedu několik a pokusím se zjistit společné rysy, které by pro definici pojmu mohly být relevantní. Upozorním také na problematické formulace.

SN1 (1998, s. 13) obecně tvrdí, že nová pojmenování, nová slova, nové jednoslovné i víceslovné výrazy, slova s novými významy bývají souhrnně označovány jako neologismy. Upozorňuje, že definice neologismu však není ustálená.

PMČ (2012, s. 95) uvádí: „Neologismy jsou relativně nová slova, která dosud pevně nezakotvila v povědomí všech mluvčích nebo jsou alespoň ještě jako nová pocíťována. Postupně tento příznak novosti ztrácejí, začínají se vyskytovat ve větší frekvenci a stávají se platnou součástí lexikálního systému. ... Tento proces může být různě rychlý, některé neologismy však v jazyce nezakotví vůbec a zaniknou.“

Hauser (1980, s. 44) uvádí, že neologismy jsou „slova užívaná nejprve menším okruhem uživatelů, někdy dokonce jen jediným autorem“. Podobně jako PMČ tvrdí, že příznak novosti postupně ztrácí, což probíhá různě rychle.

Ziková (2001, s. 81) dodává, že příznak novosti neologismů je chápán ve smyslu jejich systémové neukotvenosti. Neologismy se od ostatních jednotek systému liší jednak svými sémantickými a formálními vlastnostmi a jednak často i svým stylovým zařazením. Jde tedy o lexikální jednotky, které ještě nejsou plně včleněny do struktury lexikální zásoby. Jejich postavení je periferní, potenciálně se však mohou přesunout z periferie do centra.

Filipec a Čermák (1985, s. 99) považují za neologismy „lexikální jednotky jistého úseku lexikální zásoby hodnocené z hlediska současných platných jazykových norem ve srovnání s jednotkami běžnými jako časově nové, užívané a perspektivní“.

Janovec (2013, s. 106) uvádí, že „ze synchronního pohledu lze pohlížet na neologickou jednotku jako na prvek dokumentující určité tendence ve zkoumaném období, především v současnosti. Neologismy mají z hlediska sociolingvistického dokumentační funkci – jsou dokumentem doby, v níž vznikly“. Nejčastěji pojmenovávají nové entity, které je třeba jazykově uchopit. Početnou skupinu tvoří i neologismy, které označují již existující entity – tímto způsobem vznikají synonyma, nové formy nahrazují staré beze změn významu (původní forma se tak stává archaickou a příznakovou), na základě různých procesů dochází k rozšíření sémantického spektra (vznikají neosémantismy) apod. Hauser (1980, s. 44–45) označuje

příčiny vzniku první skupiny neologismů za vnější a příčiny vzniku druhé skupiny neologismů za vnitřní. Ziková (2001, s. 84) používá pro neologismy označující dosud onomaziologicky nezformované skutečnosti pojem denotativní neologismy a pro neologismy označující již dříve pojmenovaný jev transnominativní neologismy.

Martincová (1983, s. 10–12) se problematikou neologismů zabývala podrobněji a definuje pojem neologismus takto: „Podstata neologismů se nejčastěji vidí buď v tom, že neologismy pojmenovávají nový předmět, jev skutečnosti, že obohacují vyjadřovací prostředky jazyka, nebo se její určení přenáší do roviny stylistické, kde se neologismy stavějí do protikladu k archaismům.“ Upozorňuje, že rozdíly ve vymezení neologismů vyplývají z toho, zda je východiskem při jejich studiu synchronní či diachronní pohled. Z diachronního hlediska jsou za neologismy považována taková pojmenování, která nejsou obsažena ve slovní zásobě minulého období. Ze synchronního hlediska jsou za neologismus považovány jednotky, které se na základě současných lexikálních norem mají šanci stát jednotkou „langue“. Od nich se odlišují okazionalismy, tedy pojmenování tvořená a užitá příležitostně, a slova potenciální, tedy „dosud slovotvorně nerealizované systémové možnosti, popř. realizované pouze v individuálním komunikačním aktu“.

Janovec (2013, s. 106) tvrdí, že v užším pojetí jsou považovány za neologismy takové jednotky, které jsou utvořeny systémově a mají perspektivu se zařadit do centra slovní zásoby. Tyto lexémy nazývá vlastní neologismy. Jedná se o jednotky, jejichž výskyt není dominantní pouze v určitých komunikátech a které v ideálním případě pronikají do jazykového povědomí všech mluvčích. Od nich se odlišují právě okazionalismy.

Při rozhodování, zda je dané slovo neologismem, byla uplatňována různá kritéria. Dříve byl často používán diachronní přístup. Vycházelo se z kritéria časového, při kterém byl stanoven konkrétní časový mezník. Slova vzniklá po tomto mezníku byla považována za neologismy (Martincová 1983, s. 12).

Dále bylo využíváno kritérium prvního výskytu. To je však poněkud problematické, neboť nelze zaručit, že byl zachycen skutečně první výskyt, a tím pádem nelze stanovit, zda se daná jednotka neobjevovala v jiných komunikátech před prvním záznamem (Janovec 2013, s. 107).

Bralo se v potaz i kritérium hodnocení slova uživateli daného jazyka. Za neologismus byla považována jednotka, která byla uživateli jazyka pocíťována jako nová či zvláštní. „V novějších pracích se při posuzování konkrétních případů má na zřeteli charakter soudobé

lexikální normy spisovného jazyka a k neologismům se zařazují ty jednotky, které lze hodnotit jako nové vzhledem k spisovné lexikální normě.“ (Martincová 1983, s. 12)

Všechny definice se shodují v tom, že pro neologismy je typický příznak novosti, zvláštnosti, neukotvenosti, čímž se odlišují od současné slovní zásoby. Problematická je však formulace, že neologismus je pocíťován uživateli jazyka jako nový či nezvyklý. Pocíťování těchto vlastností je velmi subjektivní. Je zcela běžné, že tatáž lexikální jednotka je používána jednou skupinou lidí a pro druhou je zvláštní a nezvyklá. Neologismy jsou stavěny do opozice k současné normě, ta se však u uživatelů jazyka může odlišovat. Janovec a Martincová se shodují v tom, že neologismy by měly být tvořeny systémově a mít potenciál začlenit se do langue.

Hauser (1980, s. 44) uvádí k příznaku novosti toto: „Protože okamžitý stav po této stránce vlastně neznáme (nemůžeme říci, které slovo právě teď vzniklo), hodnotíme jako neologismus pojmenování, které se objevilo nedávno, od jehož vzniku nás dělí nepříliš velký časový odstup.“ Není možné specifikovat, jak velký časový odstup, protože některá pojmenování vejdou do obecného užívání velmi rychle, jiná mnohem pomaleji, některé jednotky se do slovní zásoby nezačlení vůbec nebo nepřestanou být pocíťovány jako zvláštní. Štícha (2011, s. 22) uvádí, že za neologismus může být považována jednotka, která vznikla přibližně během posledních pěti až deseti let, tento údaj je však pouze orientační.

### 3. Vznik neologismů

V této kapitole budou popsány způsoby vzniku neologismů. Slovní zásoba je obohacována několika způsoby – tvořením nových slov, sémantickým tvořením slov, vznikem ustálených slovních spojení a přejímáním cizích slov. Přejímkami se budu zabývat až v další kapitole. Jednotlivé způsoby budou popsány podle MČ1 (1986), Dokulila (1962) a ČŘJ (2000) a budou k nim doplněny vhodné příklady z materiálu.

#### 3.1 Tvoření slov

Podstata tohoto postupu spočívá v tom, že nová pojmenování vznikají na základě existujících slov jistými obměnami jejich morfologické (morfémové) struktury. Podle toho, zda do nově tvořeného slova vstupuje jedno základové slovo, nebo více, rozlišujeme odvozování slov neboli derivaci a skládání slov, tedy kompozici (Dokulil 1962, s. 21). Kromě těchto postupů budou popsány i další způsoby tvoření – mechanické krácení a obtížně klasifikovatelné tvoření pomocí afíxoidů.

##### 3.1.1 Derivace

V češtině má největší význam derivace, tedy vytváření slova na základě jediného existujícího slova změnou jeho morfologické stavby. Derivace spočívá obvykle v rozšíření kmene slova o slovotvorný afix, a to vpředu prefixem nebo vzadu sufixem (případně obojím zároveň). Mezi nejčastější typy derivace patří prefixace, sufixace a prefixálně-sufixální způsob. Méně častá je zpětná derivace (deprefixace, desuffixace a resuffixace) či transflexe. (Dokulil 1962, s. 22–24)

##### 3.1.1.1 Prefixace

Podstata prefixace spočívá v tom, že se před slovo, které je základem jiného slova, připojuje slovotvorný morfém (prefix), jenž obměňuje lexikální význam slova (Dokulil 1962, s. 23).

Při prefixaci se nemění slovní druh ani paradigmatická příslušnost (např. *kouč*, *kouče* – *exkouč*, *exkouče*; *stoper*, *stopera* – *předstoper*, *předstopera*). U sloves může prefixací docházet ke změně vidu. Základ fundovaného slova je totožný s fundujícím slovem (např. *ligista* – *exligista*). (MČ1 1986, s. 198–199)

Prefix obvykle existuje i mimo odvozeninu jako synsémantické slovo, tedy jako předložka nebo částice (*odkapitánovat*, *zaforčekovat*, *nepostup*), někdy však nemá slovní existenci vůbec (*vyautovat*, *rozstřílet*). Prefixace je základním způsobem tvoření sloves, je však produktivní i u substantiv a adjektiv (Dokulil 1962, s. 23).

### **3.1.1.2 Suffixace**

Nejčastějším způsobem odvozování substantiv a adjektiv je suffixace. Při suffixaci dochází k podstatnější změně fundujícího slova. Jeho kmen je rozšiřován o sufix a slovo může dostávat i novou tvaroslovnou charakteristiku (paradigmatickou a slovnědruhovou příslušnost), např. *curling* – *curlingář*, *superbike* – *superbikový*. Na rozdíl od prefixů sufixy nikdy nevystupují jako samostatná slova a nepřipojují se k celému základovému slovu, nýbrž jen k jeho kmeni. Sufix plní funkci gramaticky klasifikační – zařazuje slovo k slovnímu druhu, popř. slovotvornému paradigmatu (MČ1 1986, s. 199). Pro způsob tvoření sloves pomocí kmenotvorného sufixu je používán také pojem transflexe (Adam a kol. 2013, s. 38). Já tento termín v tomto významu využívat nebudu a slovesa vytvořená tímto způsobem budu pro zjednodušení řadit pod suffixaci.

### **3.1.1.3 Prefixálně-sufixální způsob**

Při odvozování prefixálně-sufixálním způsobem je k základu připojen prefix i sufix zároveň, např. *pozápasový* k *po zápase*. MČ1 (1986, s. 199–201) způsob, při kterém je východiskem spojení synsémantického slova (předložky) s příslušným tvarem autosémantického slova, vyděluje zvlášť a označuje ho jako prefixálně-konverzní. Já se budu držet Dokulilovy terminologie a budu používat termín prefixálně-sufixální způsob (Dokulil 1962, s. 23).

### **3.1.1.4 Transflexe**

Zatímco ve zmíněných způsobech tvoření byly k slovotvornému základu přidávány afixy, u tohoto způsobu je odsunut kmenotvorný sufix, např. *nedošlap* k *nedošlápnout*, *obstřel* k *obstřelit*, *výklus* k *vyklusat*. Adam a kol. (2013, s. 38) pro tento postup používá označení transflexe.

### **3.1.2. Kompozice**

Složeniny vznikají ze dvou nebo více slovotvorných základů. Nevlastní složeniny (spřežky) jsou spojení slov v původním tvaru, např. *šéfrozhodčí*, *gólparáda*, *servislajna* (ČŘJ 2000, s. 82). MČ1 (1986, s. 202) tento způsob tvoření nazývá juxtapozice.

Ve vlastních složeninách je alespoň jeden slovotvorný základ obměněn a je v nich zpravidla přítomen spojovací formant, nejčastěji *-o-*. Vlastní složeniny nemohou být rozděleny na volná spojení slov. Příkladem jsou lexémy *gólostroj*, *maloklub*, *velkopřestup* (ČŘJ 2000, s. 82).

Mnohá kompozita jsou hybridní, tedy složená z prvků pocházejících z různých jazyků, např. *gólostroj*, *sólozávod*, *videosudí* (ČŘJ 2000, s. 82).

### **3.1.2.1 Kompozičně-derivační postup**

Častěji než čistá kompozice se v češtině uplatňuje kompozičně-derivační postup, tedy kombinace derivace a kompozice. Příkladem je lexém *středopolař*, který je složen ze dvou slovtvorných základů *střed-* a *pol-* a ze slovtvorné přípony *-ař*. Základem je vždy syntagma, např. *druhá divize – druhodivizní* (MČ1 1986, s. 203–204).

### **3.1.3 Tvoření pomocí afixoidů**

V neologické slovní zásobě je hojné tvoření pomocí afixoidů, což jsou morfémy přechodného charakteru, které mají vlastnosti kořených i afixálních morfémů (Martincová–Savický 1987, s. 125).

Ve slovní zásobě z oblasti sportu se objevují především prefixoidy, tedy formanty na pomezí prefixu a kořeného morfému. Obvykle mají internacionální charakter, např. *mega-*, *mini-*, *super-*, *ultra-*.

Některé prefixoidy vznikly mechanickým krácením základového slova, zpravidla adjektiva, např. *cyklo-* z *cyklistický*, *profi-* z *profesionální*. Vzhledem k jejich internacionální povaze musíme brát v úvahu i jejich možnou cizojazyčnou motivaci. Opakováním v různých typech pojmenování se pro tyto útvary ustaluje jejich lexikální významu a stávají se tak analogicky vyčlenitelnými slovtvornými prvky, které se aktivně zapojují do slovtvorné soustavy jazyka. Jejich spojitelnost je téměř neomezená, spojují se s domácími i přejatými lexémy (Ziková, s. 86–87).

Klasifikace prefixoidů bývá problematická, protože není v českých slovnících a mluvnicích jednotná. Buď bývají prefixoidy označeny jako prefixy, nebo jako první části složených slov. Např. formant *ultra-* je v SSJČ považován za první část složených slov, zatímco oba slovníky neologismů ho označují jako předponu.

Slova tvořená prefixoidy budu v analýze materiálu řadit pod prefixaci, ačkoliv vím, že by stejně tak mohla být klasifikována jako kompozita. Nemělo by však být opomenuto, že prefixoidy mají i vlastnosti prefixů a stávají se produktivními podobně jako některé prefixy.

### **3.1.4 Mechanické krácení**

Kromě derivace a kompozice existují v češtině i jiné způsoby tvoření slov. Jedním z nich je např. mechanické krácení. Důvodem mechanického krácení je především délka původní formy. Výsledná forma bývá kratší, nejčastěji dvojslabičná. Tento způsob tvoření slov často bývá doprovázen změnou tvaroslovné charakteristiky (*kvalifikace – kvalda*) či sufixací

(*kvalda, nohec*). Velmi často jsou krácena slova cizího původu a sousloví, u kterých dochází k univerbizaci (*akro* – akrobatické lyžování). (Dokulil 1962, s. 25–26)

### 3.1.5 Reflexivizace

Mezi slovo tvorné postupy patří i reflexivizace, při které je k nereflexivnímu slovesu připojen volný, tzv. reflexivní morfém *se, si*, např. *vykartovat* – *vykartovat se*, *ukličkovat* – *ukličkovat se*, *propálit* – *propálit se*, *zadřiblovat* – *zadřiblovat si* (MČ1 1986, s. 204–205).

## 3.2 Sémantické tvoření

Tento způsob tvoření nových slov je založen na užití již existujícího pojmenování na nový pojem, a to na základě metaforické nebo metonymické souvislosti tohoto pojmu s pojmem přímého pojmenování. Tímto způsobem se zmnožuje počet významů existující pojmenovací jednotky (Dokulil 1962, s. 20). Výsledkem tohoto procesu jsou tzv. neosémantismy. Pro objasnění uvedu několik příkladů a porovnáám je se slovníkovými definicemi.

Původní význam lexému *domestik* je podle SSJČ „sluha, domovník“, podle NASCS „domácí sluha, domovník“, nově se používá ve významu „závodník v silniční cyklistice, který vlastní úspěch obětuje ve prospěch týmové režie“.

*Zatím nejlepší sezónu kariéry zažívá jezdec stáje Columbia-Highroad František Raboň. Šestadvacetiletý cyklista vyhrál časovku na Murcii, skončil celkově druhý na Mezinárodním kritériu ve Francii. Tam byl navíc třetí v časovce a stejného výsledku dosáhl ve své parádní disciplíně i v závodě Kolem Sarthu. ... Po třech letech v nejlepších profesionálních týmech se nyní dostal do jiné pozice. "Už nejsem klasický domestik, který jen tahá po rovinách a rozjíždí spurty. S týmem konzultuju závody, zatímco dřív se mnou vymetli skoro všechno. Nedávno jsem byl ve Francii trochu nachlazený a hned mi řekli, ať si odpočinu a vynechám Amstel Gold Race, kde jsem měl startovat," líčí jezdec americké stáje. (Právo, 22. 4. 2009)*

SSJČ uvádí, že význam lexém *demolice* je „bourání, zbourání“, NASCS uvádí „(odborně provedené) bourání, zboření, odstraňování, odstranění, zprav. odstřelem, nepotřebné n. překážející stavby a do základů“, nově se toto pojmenování objevuje ve významu „totální, vysoká porážka“.

*Baník čeká dnes se Zbrojovkou zápas, jehož dopad bude pro něj jenom špatný, anebo dobrý. Nic mezi tím. Pokud nevyhraje, bude až nad kolena v bahně, pokud se mu podaří podruhé v sezóně zvítězit a dosáhnout na sedm bodů, bude mít pod nohama sucho. "Nejsme hloupi, všichni si to uvědomujeme," řekl Právu vůdce hráčské kabiny Martin Lukeš. "Po třech*



*vysokých porážkách je před námi příležitost vydat se v tabulce opačným směrem, tedy vzhůru. Chceme ji využít." Lukeš vidí kolem sebe spoustu odhodlání, ale též nebezpečí, že tři demolice 0:4 v řadě mohly možná tvrdě zasáhnout psychickou odolnost některých méně zkušených spoluhráčů. (Právo, 26. 8. 2013)*

Lexém *záchrannářský* má podle SSJČ význam „týkající se záchranáře, záchranářství“, nově se vyskytuje ve významu „týkající se záchrany, udržení týmu v lize nebo soutěži“.

*Fotbalisté Slovácka vstřelili posledním Českým Budějovicím premiérové dva jarní góly na domácím hřišti a uťali pětizápasovou šňůru porážek. Výhrou 2:0 se výrazně přiblížili záchraně, situace Jihočechů je naopak velmi kritická. "Konečně mám zase dobrou náladu," liboval si kouč týmu z Uherského Hradiště Svatopluk Habanec. "V prvním poločase na nás ležela deka a byli jsme rádi, že jsme v něm neinkasovali. Po pauze jsme ale už soupeře zatlačili a naštěstí se nám povedlo dvakrát skórovat," oddechl si spokojený trenér. Co nejdřív po utkání se chystal shodit hustý plnovous. "Šlo o sázku. Slíbil jsem, že se oholím, až když vyhraje. Těším se na to, vousy už mě totiž pořádně škrábaly," líčil s úsměvem. Radost mu trochu kalila jen čtvrtá žlutá karta, kterou viděl kapitán mužstva Jan Trousil. Nemůže kvůli ní nastoupit v další záchrannářské bitvě v Hradci Králové. (Právo, 23. 4. 2013)*

Lexém *bruslit* a jeho deriváty mají v SSČ a SSJČ význam „jezdit na bruslích“, nově jsou používány i ve významu „lyžovat tzv. volným stylem“.

*Při bruslení se nemusí mazat stoupacími vosky, nevyžaduje ani tak dokonalé zvládnutí techniky jízdy. Přesto se dá bruslením pohybovat rychleji - závodníci jezdí stejné tratě o nějakých šest procent rychleji bruslením než klasikou. Co se týče energetického výdeje, udává se, že je zhruba podobný, i když noční běžci z Hané, zmínění v úvodu, to rozporují - prý bruslí, jen když je někdo vidí. Pak přejdou na klasiku, bruslení je moc vyčerpávající. (Respekt, č. 6, 6. 2. 2012)*

U tohoto příkladu může být problém, zda ho lze ještě považovat za neologismus. Lexém *bruslit* se v tomto významu používá už dlouho, ale tento význam není zachycen v žádném neologickém slovníku.

U některých lexémů není jasné, zda mohou být klasifikovány jako neosémantismy. Často se setkáváme se situací, kdy vznikne na základě metafory nebo metonymie neosémantismus, z kterého jsou pak utvořeny odvozeniny. Příkladem je výše uvedený lexém *záchrannářský*.

Klasifikovala jsem ho jako neosémantismus, ale někdo by mohl namítnout, že vznikl derivací, protože lexém *záchrana* ve významu „udržení se v lize nebo v soutěži“ se používá už dlouho.

### 3.3 Tvoření víceslovných pojmenování

Dokulil (1962, s. 21) uvádí, že tvoření víceslovných pojmenování je pro češtinu nejběžnější způsob, jímž si jazyky opatřují pojmenování pro nové, dosud nepojmenované pojmy. Zároveň upozorňuje, že tato pojmenování jsou pro flexivní jazyk poněkud těžkopádná, a proto jazyk dává přednost jednoslovnému pojmenování. Tato tendence se zřetelně projevuje v procesu univerbizace, tedy transformace již existujících víceslovných pojmenování v jednoslovná.

Mezi příklady nových víceslovných pojmenování patří *akrobatické lyžování*, *extrémní golf*, *ledové lezení* nebo *záchranné plavání*. Tendence k univerbizaci se projevují především u názvů sportovců. Např. ze sousloví *ledový lezec* vzniklo univerbizované spojení *ledolezec*, ze sousloví *dálkový bruslař* vznikl *dálkobruslař*, ze sousloví *extrémní golfista* vznikl *extremista* (tento lexém lze klasifikovat i jako neosémantismus).

### 3.4 Fundace a motivace

Základním slovotvorným vztahem je vztah fundace, tedy podmíněnosti jednoho slova druhým. Fundované slovo, zpravidla sémanticky i formálně složitější, se zakládá na slově fundujícím (v případě kompozit na slovech fundujících), je jím podmíněno, fundováno (MČ1 1986, s. 206).

Např. substantivum *časovkář* je fundováno substantivem *časovka*, substantivum *odhodiště* slovesem *odhodit*, adjektivum *boulařský* substantivem *boulař*, adverbium *wrestlingově* adjektivem *wrestlingový*, substantivum *pozemák* víceslovným pojmenováním *pozemní hokej*, složené substantivum *druhodivizní* víceslovným pojmenováním *druhá divize* apod.

Se vztahem fundace je paralelně spjat vztah motivace. Mezi dvěma pojmenováními existuje vztah motivace tehdy, jestliže se motivované pojmenování objasňuje pomocí pojmenování motivujícího (MČ1 1986, s. 208).

Dokulil (1962, s. 103–105) rozlišuje tři typy motivace – imitativní (založená na reprodukci zvuků), sémantickou neboli transpoziční (založená na metaforickém či metonymickém vztahu mezi motivující a motivovanou jednotkou) a slovotvornou.

Slovotvorná motivace je založena na průzračnosti slovotvorné stavby a fixuje slovo jeho vztahem k systému nejméně dvou koordinát. V typu derivačním je slovo vztaheno jednak ke slovům téže slovotvorné čeledi na základě identického slovotvorného základu, jednak ke

slovům téže morfologické třídy na základě stejného formantu. V kompozičním typu se zapojuje slovo základy svých členů nejméně do dvou slovotvorných čeledí. Slovotvorná motivovanost české slovní zásoby je velmi výrazná, čeština má sklon k vytváření velkých slovotvorných čeledí (Dokulil 1962, s. 104–105).

Pojmy fundace a motivace jsou pouze dvěma různými aspekty téhož reálného vztahu. U fundace jde o podmíněnost slova jiným slovem, u motivace o objasnění výrazu jiným výrazem. Pokud jde o formální stránku, hovoříme o fundaci, o motivaci hovoříme v souvislosti se sémantickou stránkou (MČ1, s. 208).

#### **3.4.1 Paralelní motivace**

Existuje mnoho případů, kdy není jasné, čím bylo dané slovo motivováno, a přichází v úvahu několik možností. Dokulil (1962, s. 110) hovoří o paralelní motivaci.

Uvádím několik příkladů, na které jsem v materiálu narazila:

Adverbium *nehratelně* je motivováno jak adverbiem *hratelně*, tak adjektivem *nehratelný*.

Substantivum *druholigista* je motivováno adjektivem *druholigový* i souslovím *druhá liga*.

Adjektivum *nesestupový* je motivováno substantivem *nesestup* i adjektivem *sestupový*.

Substantivum *podhrot* je motivováno adjektivem *podhrotový* i substantivem *hrot*.

Substantivum *minižáček* je motivováno substantivem *minižák* i *žáček*.

Substantivum *profiboxer* je motivováno substantivem *profibox* i *boxer*.

Poslední dva příklady jsou problematické ještě v tom, že obsahují prefixoid, a proto mohou být klasifikovány i jako kompozita.

#### **3.4.2 Směr motivace**

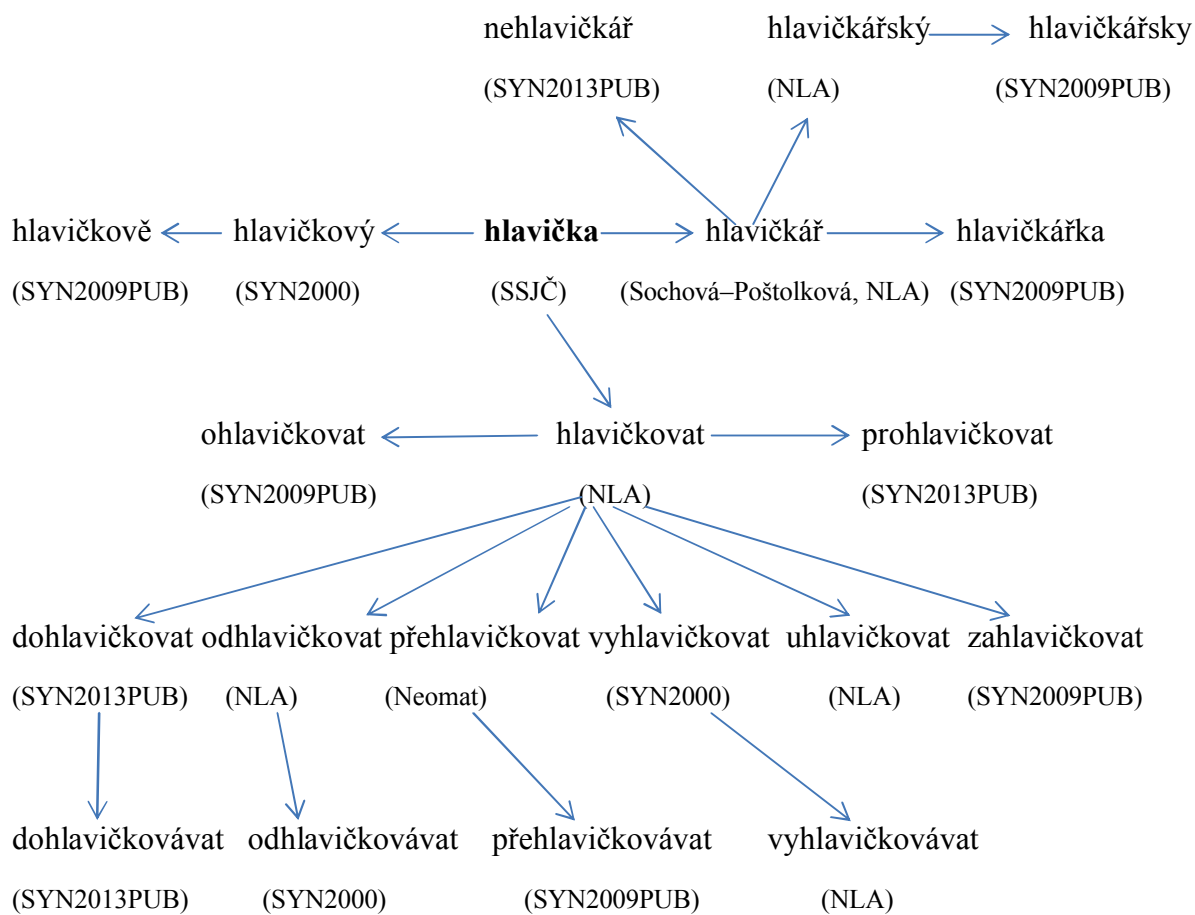
V některých případech není jasný směr motivace. Příkladem jsou lexémy *čtyřpar* a *čtyřparový*. Buď vznikl lexém *čtyřparový* z lexému *čtyřpar* sufixací příponou *-ový*, nebo vznikl lexém *čtyřpar* desufixací z lexému *čtyřparový*. V tomto případě nám nepomůže ani kritérium prvního výskytu, protože se oba výrazy začaly objevovat přibližně ve stejné době. Kritérium, podle kterého je lexikální jednotka skládající se z více morfémů motivována jednotkou obsahující méně morfémů, by hovořilo pro sufixaci.

Při analýze materiálu jsem se pro zjednodušení přiklonila vždy pouze k jednomu směru motivace. Nevylučuji, že příkladů vícenásobné motivace a nejednoznačného směru motivace bude více, než jsem dosud uvedla.

### **3.4.3 Slovotvorná čeleď**

Slovotvorné vztahy mezi lexémy se neomezují pouze na dvojice spjaté vztahem fundace a motivace. Dokulil (1962, s. 12–13) rozlišuje slovotvorné svazky, spínající jedno slovo fundující s vícečlennou množinou, a slovotvorné řady, charakterizované vztahem fundace mezi sousedními členy. Svazky a řady tvoří spleť sítí vztahů, tedy slovotvornou čeleď.





## 4. Přejaté neologismy

Zvláštní pozornost budu věnovat přejímkám, protože v oblasti sportu je přejímání slov z cizích jazyků, zejména z angličtiny, jeden z nejpoužívanějších postupů.

Přejímání slov z cizích jazyků je jedním z nejproduktivnějších způsobů obohacování slovní zásoby. Je podmíněno politickými, ekonomickými a kulturními kontakty mezi jazykovými společenstvími. Přejímky mohou mít funkci stylistického synonyma, případně mohou být módní záležitosti. Nejčastěji se přejímky objevují v terminologické oblasti, pro niž jsou výhodné mezinárodní srozumitelností, nezátížeností druhotnými významy a často větší schopností vytvářet odvozeniny. Přejatá slova se postupně ustalují prostřednictvím publicistiky a stávají se srozumitelnými nejen pro odborníky z dané oblasti (PMČ 2012, s. 100–103).

Svobodová (2007, s. 6–8) uvádí, že příliv nových výrazů cizího původu, především anglicismů, byl nejvýraznější v 1. polovině 90. let v souvislosti s tím, že se naše společnost otevřela vlivům přicházejícím zejména z euroatlantických zemí a cizí lexikální prvky pronikaly do české slovní zásoby téměř neomezeně. Významněji než dříve se nyní v jazyce projevují adaptační mechanismy. To znamená, že již v minulých letech přejaté výrazy se počešťují formálně a sémanticky a ze strany uživatelů se prohlubuje znalost jejich kontextového zařazení, významu, forem apod.

Výrazy přejaté prostřednictvím angličtiny jsou často jiného než anglického původu, neboť anglická slovní zásoba se do značné míry skládá ze slov románského a obecně řeckolatského původu. V tomto případě se jedná spíše o internacionalismy, tj. „lexémy užívané ve více nepříbuzných jazycích určitého kulturního areálu, resp. společné kulturním jazykům“ (Svobodová 2007, s. 7). Termín internacionalismus je poněkud problematický, protože za internacionalismy se považují i lexémy přejímané z jednotlivých národních jazyků. Jejich světové rozšíření umožňuje, aby byly přejaty i do jiných jazyků. Příkladem může být celá řada výrazů z oblasti sportu, např. *baseball*, *golf*, *green*, *play off*.

### 4.1 Adaptace přejímek

Svobodová (2007, s. 26) rozlišuje přejímky podle stupně adaptace na tři skupiny. Do první skupiny patří lexémy, které se záměrně užívají jako slova cizího jazyka. Do druhé skupiny spadají lexémy, které se chápou jako součást české slovní zásoby a také jsou podle toho vyslovována, skloňována apod. Třetí skupinu tvoří lexémy vytvářené z domácích prostředků

podle cizího modelu, tedy tzv. kalky (tj. doslovné překlady), u nichž se vliv cizího jazyka uplatňuje nepřímo.

Rozdělení Svobodové je schematické, neboť nelze určit, kdy už je lexém chápán jako součást slovní zásoby. Adaptace přejímek, kterou se nyní budu zabývat, má totiž několik fází. Zmíním se o různých přístupech a upozorním na problémy.

Průběhem adaptace se zabývala Svobodová (2007) s Mravinacovou (2005). Obě používají označení ortograficko-ortoepická adaptace a morfologická adaptace. Třetí fáze je Svobodovou označována jako morfologicko-slovotvorná adaptace a Mravinacovou jako slovotvorněparadigmatická adaptace. Já se přikláním k rozdělení ortograficko-ortoepická, morfologická a slovotvorná adaptace. Nutno poznamenat, že toto rozdělení je zjednodušující, protože nedochází k tomu, že by jednotlivé fáze adaptace následovaly za sebou. Z materiálu je patrné, že často probíhají současně. Lexém se běžně začíná skloňovat a přiřazovat k jednotlivým vzorům, i když se vyskytuje v nepočestěné pravopisné formě. Stejně tak bývá obtížné určit hranici mezi morfologickou a slovotvornou adaptací. Specifická je například situace u sloves, která jsou vždy tvořena kmenotvorným sufixem.

#### **4.1.1 Ortograficko-ortoepická adaptace**

Ortograficko-ortoepická adaptace „zahrnuje dva procesy, adaptaci pravopisnou a adaptaci výslovnostní, které neprobíhají izolovaně, ale vzájemně se ovlivňují, přičemž postupně dochází k přiblížení pravopisné a výslovnostní podoby přejatých lexémů na základě fonologického pravopisného principu uplatňovaného v češtině“ (Mravinacová 2005, s. 190).

Počestování výslovnosti spočívá především v substituci těch hlásek, které nejsou součástí českého fonetického systému, a v přesunutí přízvuku na první slabiku i u jednotek, které měly ve výchozím jazyce přízvuk jinde (Svobodová 2013, s. 136–137).

U českých uživatelů se obecně projevuje snaha o dodržování české ortoepie a hlásky cizího původu jsou nahrazovány nejbližšími českými hláskami. Svobodová (2007, s. 32) však upozorňuje, že se objevují tendence užívat původní výslovnost, tedy i hlásky, které se v češtině neobjevují (široké [æ], obouretné [w]). Zkoumaný materiál však zachycuje psané texty, a tak jsem se výslovností nezabývala.

Co se týče grafické podoby, mnohá slova jsou natolik pravopisně přizpůsobená, že už si ani neuvědomujeme jejich cizí původ. U jiných je cizí původ patrný tím, že obsahují pro češtinu



netypické grafémy, tj. *g, f, ó, ú, x* (např. ve slovech *ragbistický, futsalista, gólmanka, paradržúra, thaiboxerský*). (Svobodová 2007, s. 31)

Svobodová (2007, s. 26–31) rozděluje přejímky podle stupně formální adaptace. Za takzvaně neadaptované se považují lexémy, které se píšou původním pravopisem a mohou být nesklonné.

Do této skupiny spadají tzv. citátové výrazy. Jedná se o výrazy cizího původu, zpravidla víceslovné, které jsou používány v původní grafické podobě (např. *power play, play off*). U citátových výrazů se tendence formálního přizpůsobení domácímu jazyku projevuje v daleko menší míře. Zvuková realizace výrazu se řídí pravidly původního jazyka, výslovnost bývá v češtině ve srovnání s původní výslovností obvykle jen nepatrně modifikována. Citátové výrazy zpravidla nepřejímají české koncovky, snaha opatřovat tyto výrazy koncovkami bývá hodnocena jako nevhodná (na internetu jsem našla příklad „*druhý až pátý celek bude muset bojovat v play-offu*“). (Hrbáček 1971, s. 27–29)

Citátové výrazy mají „interindividuální charakter“, i když jsou užívány poměrně úzkou skupinou lidí. Tyto vyjadřovací prostředky jsou do určité míry ustálené a stávají se součástí slovní zásoby jazyků, v nichž jsou užívány. Citátové výrazy mají i svou stylistickou funkci. Jsou prostředkem intelektualizace projevu, proto mají největší frekvenci v publicistických a odborných textech (Hrbáček 1971, s. 28–29).

I přes nízký stupeň adaptace jsou citátové výrazy považovány za součást *langue*. Prostředky cizího jazyka použité individuálně v jazykovém projevu jsou naproti tomu jevem pouze promluvovým. Interindividuálnost citátových výrazů způsobuje, že jich lze užívat bez znalosti příslušných cizích jazyků. Užívání jinojazyčných výrazů v jazykovém projevu už znalostí cizího jazyka podmíněno je (Hrbáček 1971, s. 30).

Zůstává nevyřešeno, které jednoslovné výrazy mohou být považovány za citátové výrazy. Hrbáček (1971, s. 32) uvádí, že „za citátová slova by bylo možno obecně označit cizí slova, která nepronikla do obecného úzu, zachovávají si cizí charakter (grafický, zvukový i mluvnický), nejsou spojena slovotvornými ani sémantickými vztahy s ostatní slovní zásobou a zůstávají příznakovými prostředky z hlediska stylistického, protože z hlediska pojmenovacích potřeb jsou druhotná“. Hranici citátovosti nelze jednoznačně určit.

Dále ve slovní zásobě existuje mnoho přejímek, které podléhají adaptaci. Svobodová (2007, s. 28) uvádí, že u mnoha slov cizího původu nastávají problémy se stanovením forem a způsobů užívání, které by byly považovány za spisovné. Ve způsobech psaní je patrná nejednotnost,

což souvisí s novostí a neobvyklostí slov. Lexémy se v textech objevují ve více grafických podobách, tedy v původních, plně počeštěných na základě adaptované výslovnosti i hybridních, kdy je pravopisně počeštěna pouze určitá část slova a jiná je ponechána v původní podobě.

Rejzek (1993, s. 27) zkoumal formální adaptaci anglicismů a zjistil, že se většina z nich adaptuje. Nová pravopisná podoba vzniká dvojím způsobem. V prvním případě je základem původní grafická forma a té se přizpůsobí výslovnost, např. *basketbal*, *fotbal*. V druhém případě je základem původní výslovnost, které se přizpůsobí grafická forma, např. *brejkbol*, *mečbol*. Adaptace na základě výslovnosti je dnes mnohem obvyklejší. Existuje i mnoho případů, kdy je jeden morfém přejat v různých podobách, např. *basketbal* – *setbol*, *mač* – *mečbol*.

U starších přejímek adaptace na základě grafické podoby probíhala častěji. Důvodem byla špatná znalost anglické výslovnosti i snaha po formální podobnosti se slovy domácími, především v zakončení. Z toho důvodu byla původní zakončení nahrazována domácími – např. *penalta* (z angl. *penalty*), *lajna* (z angl. *line*). (Rejzek 1993, s. 27)

Setkáváme se i s jevem, kdy je zejména u anglicismů zachována jak původní grafická podoba, tak výslovnostní podoba blízká té původní. Je to způsobeno mezinárodní prestiží angličtiny a s tím souvisejícím vzrůstajícím počtem uživatelů, kteří ovládají angličtinu na velmi dobré úrovni. Svou roli také hraje velký počet přejatých anglicismů, které už nejsou tolik vnímány jako cizorodé. Zejména u uživatelů z řad profesních nebo zájmových skupin je počeštění považováno za nežádoucí, protože lexémy ztrácejí svůj mezinárodní charakter. Tato snaha může být také projevem určité hyperkorektnosti (Svobodová 2007, s. 31–32).

Na průběhu procesu formální adaptace se podle Svobodové (2007, s. 30) podílí tyto vlivy: stáří přejetí, typová vzdálenost výchozího a přijímajícího jazyka, závažnost lexikálního významu a jeho ustálenost, slootovorné vlastnosti (operativnost, např. schopnost tvořit odvozeniny), frekvence užití, oblast užití, typ uživatelů (výraz užívaný pouze odborníky si dlouho ponechává původní pravopis i výslovnost) a sémantické rysy (u konkrétní probíhá adaptace rychleji).

Adaptační procesy jsou obecně ovlivněny dvěma jevy, tedy odlišným vztahem pravopisu a výslovnosti v češtině a v jiných jazycích a vysokou flektivností a slootovornou produktivností češtiny (Svobodová 2007, s. 30).

Jak jsem již zmínila, dnes pravopis více reflektuje výslovnost v původním jazyce. Co se týče grafické podoby, je používána jak původní, tak počeštěná. Svobodová (2007, s. 34–36) si všimla adaptace jednotlivých grafických jednotek a zjistila, že dochází k pravopisné adaptaci jak konsonantů, tak vokálů nebo hláskových skupin. Její přehled změn jsem doplnila vhodnými příklady ze zkoumaného materiálu.

Ze změn grafémů označujících konsonanty se jako nejčastější jeví substituce *k* za původní *c* nebo *ck*, vyslovované jako [k], např. *discgolfový* – *diskgolfový*, *shorttrackový* – *shorttrekový*, *skicrossový* – *skikrossový*.

Další změnou je zjednodušování geminace grafémů označujících konsonanty, např. *skicrossový* – *skikrosový*, *putttování* – *patování*, *jibbovací* – *jibovací*, *spiner* – *spinner*. Zdvojený grafém však může být zachován, zvláště u slov, která bývají obecně pocíťována jako cizí.

Třetím nejčastějším typem je nahrazování grafémů realizovaných ve výslovnosti jako sibilanty nebo asibiláty českými grafémy, např. *coachh* – *kouč*, *benchový* – *benčový*, *scratchh* – *skreč*.

U grafémů, které se ve výslovnosti realizují jako vokály, nejčastěji dochází k označení kvantity samohlásky, např. *trucker* – *truckér*, *musher* – *mašér*.

Dalším typem je elize grafémů označujících vokály (nejčastěji *e*), které jsou v původním jazyce realizovány v oslabené formě (jako hláska [ə]), příp. redukovány do fonetické nuly. Často dochází k elizi grafému *e* na konci slova, např. *slopestyle* – *sloupstajl*, *snowscoote* – *snowscootl*, *skate* – *skejt*, *trade* – *trejd*. Tento jev se objevuje i na konci části slova v rámci kompozit, např. *forehand* – *forhend*. Grafém bývá vypuštěn i při počešťování slov s původním sufixem *-er*, např. *biker* – *bajkr*.

V případech grafické adaptace formou substituce grafémů označujících vokály na základě vyslovované podoby slov dochází k nahrazování různých grafémů. Mezi nejčastější změny patří:

*a - e*, např. *backhand* – *bekhend*, *matchball* – *mečbol*

*a - o*, např. *breakball* – *brejbol*, *matchball* – *mečbol*

*ea - í*, resp. *ý*, např. *team* – *tým*

*ee - í, resp. ý, např. steeple – stýpl, green - grýn*

*o - ou, např. slopestyle – sloupstajl*

*oa - ó, např. goal – gól*

*oo - u, např. toeloop – tulup*

*ou - e nebo a, např. double – debl nebo dabl, rough - raf*

*ou - u, resp. ú, např. parkour – parkúr*

*ou - au, např. scout – skaut*

*oa - ou, např. coach – kouč*

*u - a, např. musher – mašér, puttování – patování*

Svobodová (2007, s. 36) uvádí, že u vokalických grafémů nebo jejich skupin se při počestřování na základě výslovnosti jeví jako nejbližší skupiny grafémů *ej* a *aj*. Tyto skupiny grafémů mohou být uživateli jazyka vnímány jako hovorové, obecněčeské, případně expresivně zabarvené. Mezi nejčastější změny patří tyto:

*a - ej, např. skateový – skejtový, tradeový – trejdový*

*ey - ej, např. beach volleyball – beachvoleybal*

*ea - ej, např. break – brejk*

*ay - ej, např. player – plejer, fairway - fervej*

*i - aj, např. bikerský – bajkerský, slidovat – slajdovat, sniper – snajpr*

*y - aj, např. slopestyle - sloupstajl*

*ai - aj, např. thaibox – thajbox*

#### **4.1.2 Morfologická adaptace**

Morfologická adaptace je přizpůsobení lexémů pomocí tvarotvorných formantů, jimiž se vyjadřují morfologické kategorie, u substantiv navíc přiřazení k jmennému rodu.

Na nejnižším stupni jsou z tohoto hlediska přejímané lexémy, jejichž forma je po morfológické stránce původní. Jedná se o nesklonné lexémy jmenného charakteru, protože slovesa jsou vždy kmenotvorně a tvarotvorně zformovaná (Mravinacová 2005, s. 192)

Nesklonné výrazy představují zajímavou a pro češtinu typologicky důležitou tendenci, neboť se jeví do jisté míry konfliktně vzhledem k tradičnímu morfológickému systému češtiny. Tato tendence je podporována snahou minimalizovat změny přejatých výrazů tak, aby se přejímky co nejméně vzdálily od původní podoby (Svobodová 2007, s. 37).

#### **4.1.2.1 Substantiva**

Když se přejatá substantiva začínají objevovat v českém tisku, mohou být řazena mezi tzv. slova citátová, o nichž jsem se zmínila výše. Poté jsou přiřazena k některému ze jmenných rodů z důvodu nutnosti vyjádření kongruence, a to obvykle na základě rodu jejich českých ekvivalentů (pokud existují), formálního zakončení, přirozeného rodu apod. Mnohá jména mají nesklonnou i skloňovanou variantu, přičemž jmenný rod se často liší. Nesklonná v češtině zůstávají zpravidla jména cizího původu, jejichž výslovnost končí na [i], [u], [o:], [u:], [e:], což je pro češtinu netypické (Svobodová 2007, s. 37).

Samostatný typ lexémů užívaných v původních neohebných tvarech představují některé anglicismy, které jsou přejímány v původní formě s anglickou koncovkou *-s* vyjadřující množné číslo. V původním tvaru anglického plurálu se typicky objevují pojmenování osob vyjadřující kolektiv, např. *rowdies*, *hooligans* (Svobodová 2007, s. 40).

Svobodová (2007, s. 51) uvádí, že morfológicky se snáze adaptují substantiva, která se ve výslovnosti shodují s českými typy. Příkladem jsou lexémy zakončené na nevyslovené *-e*, které bývají bez problému přiřazeny k deklinačnímu typu hrad, ačkoliv tomu může předcházet období nesklonnosti. Zakončení *-e* se v nepřímých pádech odsouvá (*slopestyle – slopestylu*). U některých deklinovaných tvarů jsou v mnoha případech nutné nepárové konsonantické alternace včetně palatalizací, např. N sg. *biker* – N pl. *bikeři*, stejně jako probíhají u substantiv českých.

#### **4.1.2.2 Adjektiva**

Podle tradičního přístupu, který se objevuje v českých mluvnicích, jsou adjektiva přejímaná z cizích jazyků slovtvorně adaptována a nesklonných jich zůstává velmi málo.

Je však zřejmé, že v dnešní době adjektiva zůstávají nesklonná častěji než v minulosti. Mravinacová (2005, s. 197) uvádí, že ve srovnání se slovtvorně adaptovanými podobami mohou mít výraznější terminologický charakter.

Přejatými nesklonnými adjektivy jsou rozvíjena substantiva domácí i přejatá. Svobodová (2007, s. 44) tvrdí, že hybridní kolokace typu *four cross závod, in-line bruslař, rallye jezdec* nebo *streetball hřiště* působí v českém textu neorganicky a dříve nebo později se u nich začne projevovat tendence utvořit adjektiva pomocí českých odvozovacích formantů, nebo se potenciálně mohou stát prvními komponenty složenin.

Svobodová (2007, s. 43) uvádí, že mimo nesklonná adjektiva se do češtiny dostávají také morfologicky neadaptované sublexikální elementy v rámci přejímaných sousloví tvořících lexikální jednotky, např. *dream team, mountain bike*. Z jazykového hlediska bývají zdrojem problémů, protože se zde projevuje velká typologická odlišnost angličtiny a češtiny. V angličtině je totiž velmi frekventovaná konverze lexémů k jinému slovnímu druhu. Probíhá v ní také neustálý proces přechodu takovýchto slovních spojení v kompozita, což se projevuje rozkolísaným pravopisem, tedy psaním zvlášť, se spojovníkem nebo dohromady (Mravinacová 2005, s. 199).

#### **4.1.3 Slovtvorná adaptace**

Slovtvorná adaptace je proces, kdy se na výsledných podobách podílejí i slovtvorné a kmenotvorné afixy. Tento typ se týká substantiv, adjektiv, sloves i adverbíí.

Mravinacová (2005, s. 204–205) tvrdí, že největší předpoklady stát se výchozími přejatými lexémy při vytváření a rozvíjení slovtvorných paradigmat uvnitř českého lexikálního systému mají substantiva. Ta se mohou stát základovými slovy pro tvoření dalších substantiv a kompozit, slov jiné slovnědruhové příslušnosti a různých slovtvorných řad.

Rusínová (2002, s. 311–312) uvádí, že „při slovtvorné adaptaci je cílem na rozdíl od adaptace morfologické především dosažení segmentovatelnosti, která je pro běžného uživatele předpokladem rozpoznání jak významové, tak formální struktury slova.“ To znamená, že význam slova se stává odhadnutelným a motivace je zřetelná.

Dalším stupněm je zapojení přejatého slova do domácích slovtvorných vztahů. Domácím sufixem a častou kolokviálností vzniklého útvaru se oslabuje cizost základu, např. *kvalda* (kvalifikace), *kedík* (caddie).

#### 4.1.3.1 Slovesa

V souvislosti s touto fází adaptace se zmíním o slovesech, která jsou vždy tvořena kmenotvorným sufixem. Dokulil a Kuchař (1977, s. 169–184) uvádějí, že všechna slovesa se včleňují do české tvaroslovné soustavy. Slovesa odvozená od přejatých základů jsou chápána jako obouvidová, resp. vidově nevyhraněná. Teprve při větší míře zdomácnění se vidově diferencují. Obvykle tak, že jen příponou adaptovaná slovesa jsou hodnocena jako nedokonavá a k nim se pomocí domácích předpon přitváří dokonavý protějšek, např. *blokovat – zblokovat, returnovat – zreturnovat*. Při tvoření dokonavého slovesa je nejčastěji využívána předpona *z-*, která je významově nejméně vázaná, má čistě vidovou funkci. Méně obvyklé je utvoření dokonavého tvaru perfektivizující příponou *-nou-*, např. *čopovat – čopnout*.

Kromě čistě vidových formantů se přejatá slovesa spojují i s různými formanty českého původu, které modifikují lexikální význam, např. *dofinišovat, odkoučovat, vytřejdovat, zaforčekovat*.

Podle Svobodové (2007, s. 73) mají i přejatá slovesa, která již obsahují nějaký prefix, stejný charakter jako slovesa neprefigovaná a s postupnou adaptací slovesných tvarů se i u nich uplatňuje tendence dotvářet vidové dvojice sekundární prefixací (např. *returnovat – zreturnovat*).

U sloves můžeme považovat za druhý stupeň slovotvorné adaptace vznik dějových substantiv, např. *bouldrování, kitování*, a adjektiv typu *draftovací, liftovaný, koučovatelný* (Rusínová, s. 312).

## 5. Rozdělení neologismů z oblasti sportu

Neologismy jsem rozdělila na základě slovnědruhové příslušnosti na čtyři skupiny. V rámci každé skupiny jsou neologismy roztrženy podle způsobu tvoření a slovtvorných typů, v případě substantiv i podle významových okruhů. U přejímek bude naznačeno více grafických variant, které se v materiálu objevily. U některých lexémů, především neosémantismů a univerbizovaných spojení, bude vyložen i význam, který jsem čerpala především z interních poznámek Neomatu. Významy jednotlivých slovtvorných formantů jsem čerpala ze SSJČ, SN1, SN2, NASCS, PMČ a Svobodové (2007).

### 5.1 Substantiva

Substantiva jsou rozdělena na pojmenování osob, jména přechýlená, pojmenování sportů a sportovních disciplín a ostatní pojmenování z oblasti sportu.

#### 5.1.1 Pojmenování osob

V neologické vrstvě slovní zásoby tvoří pojmenování osob velmi početnou a z hlediska tvoření i různorodou skupinu, neboť jsou v ní zastoupeny jednoslovné i víceslovné jednotky, lexémy přejaté, derivované, složené i lexémy vzniklé na základě sémantického tvoření. Nejpočetnější skupinu tvoří nová pojmenování osob tvořená sufixací (Opavská 2005, s. 19).

Svobodová (2007, s. 58) uvádí, že v rámci postupného procesu slovtvorné adaptace a inkorporace do lexika může nastat situace, kdy se slovo s tímž významem objevuje v češtině v podobách derivovaných různými formanty, např. *wakeboarder* – *wakeboardista*, *boxlakrosař* – *boxlakrosista*, *kitesurfař* – *kitesurfista*, *kiteboarder* – *kiteboardista*. Někdy se více variant s různými formanty udrží jen přechodně a časem převládne pouze jedna. Opavská (2005, s. 23) tento proces označuje jako slovtvornou synonymii a uvádí, že izolexémní deriváty se mohou lišit z hlediska stylistického, komunikačního a frekvenčního.

Porovnáme-li ve všech korpusech SYN varianty *windsurfař*, *windsurfer* a *windsurfista*, zjistíme, že mají rozdílnou frekvenci, která se v průběhu času proměňuje. Varianta *windsurfista* je nejméně častá, v korpusu SYN byl nalezen pouze jeden výskyt, navíc už z roku 1995. U zbylých variant je situace o něco komplikovanější. Převládá *windsurfer* se 65 výskyty, *windsurfař* má 43 výskytů. V korpusu SYN2013PUB už je situace opačná. Jednoznačně převládá varianta *windsurfař* se 31 výskyty nad variantou *windsurfer*, která má 16 výskytů. Dá se tedy očekávat, že varianta *windsurfař* převládne. Pokud ovšem porovnáme četnost výskytů ve všech korpusech SYN kromě SYN2013, zjistíme, že v nich jednoznačně převládal *windsurfer* s 49 výskyty nad variantou *windsurfař* s 12 výskyty.



Ve prospěch varianty *windsurfař*, která nyní převládá, hovoří to, že lexém *surfař* se používá mnohem častěji než *surfer*. Varianta *surfař* má v korpusu SYN 2446 výskytů, zatímco varianta *surfer* 291 výskytů. Obě varianty mohou mít navíc význam „člověk surfující na internetu“, přičemž v tomto významu je varianta *surfer* častější než *surfař*.

#### 5.1.1.1 Suffixace

Sufix **-ák** je typický pro hovorové a slangové výrazy. Tímto sufixem jsou tvořeny mnohé univerbáty, např. *hroťák* (hrotový útočník), *orient'ák* (orientační běžec), *traťák* (traťový komisař). U mnohých lexémů není jednoznačné, čím jsou motivovány, proto je mezi univerbáty zařadit nemůžeme, např. *adrenaliňák*, *airsoft'ák*, *bazéňák*, *bidlák* (veslař s jedním veslem), *bruslák*, *downhillák*, *kombiňák*, *koncák* (fotbalista zakončující útočnou akci), *krosák*, *kurt'ák*, *lakrosák*, *off-rouďák/offrouďák*.

Sufixem **-ař/-ář** jsou ze substantiv nebo z víceslovných pojmenování tvořeny výrazy *antukář*, *bazénář*, *bikař*, *boarbrossař*, *boulař*, *bouldrař*, *boxlakrosař*, *brokař*, *curlingář*, *cyklokrosař*, *časovkář*, *deblkajakář*, *driřtař*, *dřepař*, *fourcrossař/fourkrosař*, *hattrickář*, *kitař*, *kitesurfař*, *kladinář*, *lakrosař/lakrosář*, *laufař*, *klasikář*, *okruhář*, *pákař*, *penaltář*, *polohovkář*, *překližkář* (lezec na umělé stěně), *rallyekrosař*, *rampař*, *shorttrackař/shorttrekař*, *skeetař*, *skikrosař*, *skysurfař*, *skurfař*, *snowboardcrossař/snowboardkrosař*, *steepař*, *stylař*, *superkrosař*, *surfař*, *šestkař*, *šipkař*, *trapař*, *U-rampař*, *wejkař*, *windsurfař*.

Jedná se o produktivní formant, kterým jsou tvořena pojmenování od domácích i přejatých základů. PMČ (2012, s. 115) ho obecně považuje za nejproduktivnější, ale to náš specifický materiál nepotvrzuje.

Řeckolatinický sufix **-ista** se připojuje k přejatým základům, ojediněle k základům domácím. Dnes se tento sufix velmi frekventovaně objevuje zejména u derivovaných přejímek z angličtiny (často profesních nebo slangových názvů), např. *airboardista*, *balonista*, *barážista*, *biketrialista*, *boardista*, *boccista*, *boulderista/boudlrista*, *boxlacrossista/boxlakrosista*, *carverista*, *cyklotrialista*, *deblkanoista*, *discgolfista/diskgolfista*, *druholigista*, *duatlonista*, *fireballista*, *florbalista*, *freestylista*, *funboardista*, *futsalista*, *goalballista*, *hokejbalista*, *hurlista*, *kiteboardista*, *kitesurfista*, *korfbalista*, *kriketista*, *lakrosista*, *minigolfista*, *mototrialista*, *mountainboardista*, *off-roadista/offroadista*, *paraglidista*, *parkourista*, *plážista*, *prvoligista*, *returnista*, *ricochetista*, *rodeokrosista*, *sandboardista*, *shintista*, *skeletonista*, *sledgehokejista*, *slopestyleista*, *softbalista*, *squashista*,

*streetfotbalista, sumista, trialista, triatlonista, trucktrialista, ultramaratonista, wakeboardista, windsurfista, wrestlingista.*

Z materiálu vyplývá, že sufix *-ista* je při tvorbě pojmenování osob nejproduktivnější. Je to dáno především velkým množstvím přejatých základů těchto odvozenin, pro které je právě tento sufix typický. Tímto sufixem jsou navíc tvořeny i starší pojmenování osob z oblasti sportu, např. *fotbalista, hokejista, basketbalista.*

Sufixem **-ec** jsou odvozena pojmenování *bikemaratonec, cyklomaratonec, půlmaratonec, ultraběžec, ultramaratonec.*

Sufix **-er** je přípona anglického původu tvořící jména činitelská a konatelská, např. *airboarder, biker/bajker, bodyboarder, bowler, curler, carver, cliffdiver, drifter, freediver, freerider, freerunner, greenkeeper, kiteboarder, pádler, paraglider, playmaker, profiboxer, snowbiker, snowkiter, surfer, šachboxer, thaiboxer, wakeboarder, windsurfer, wrestler.* V češtině je někdy adaptována prodloužením vokálu do podoby **-ér**, např. *truckér, mašér.* Svobodová (2007, s. 52) upozorňuje, že tato přípona je kromě anglicismů typická pro jména francouzského původu přejatá prostřednictvím němčiny nebo ruštiny.

Sufix **-íř** je ojedinělá a dnes téměř neproduktivní přípona. Dokladem je pouze lexém *singlíř.*

Sufixem **-ík** jsou tvořeny výrazy *křidelník, rychlopalník* (sportovní střelec z rychlopalné pistole). Tímto sufixem se tvoří také deminutiva, např. *kedík* (zdrob. k *caddie*).

Sufixem **-ek** jsou tvořena deminutiva, např. *minižáček.* Zde se objevuje paralelní motivace (viz kap. 3.4.1).

Sufixem **-č** jsou tvořena deverbativní substantiva, např. *testovač, zahazovač.*

Pomocí sufixu **-áč** jsou tvořena především expresivní pojmenování, např. *alpáč.*

#### **5.1.1.2 Prefixace**

Formant **ex-** vyjadřuje bývalé zařazení či funkci, např. *exgymnasta, exkapitán, ex-košíkář, exkouč, exligista, explzeňák, exreprezentant, exrozhodčí, ex-sjezdař, exslávista, ex-tenista.*

Formant **mega-** má význam „obrovský, nadměrný, extrémně dobrý“, např. *megaběžec.*

Formant **mini-** má význam „malý“, např. *minižák.*

Formant **profi-** má význam „profesionální“, např. *proficyklista, profimistr.*

Formant **super-** má význam „prvotřídní, mimořádný“, např. *superdomestik, superfavorit, superhráč, supermistr, supernáhradník, superstřelec, supersampion, supertalent*.

Formant **ultra-** má význam „velmi, nadmíru, krajní, extrémní“, např. *ultravytrvalec*.

Prefix **nad-** má význam „extrémně dobrý, schopný“, např. *nadbrankář*.

Prefix **před-** má význam „před něčím“, např. *předstoper*.

#### **5.1.1.3 Jiné typy derivace**

Desufixací pravděpodobně vznikl univerbát *podhrot* (podhrotový hráč). U tohoto lexému můžeme uvažovat i o prefixaci pomocí předpony *pod-*.

#### **5.1.1.4 Kompozice**

Kompozicí, případně kompozičně-derivačním postupem vznikla pojmenování *dálkobruslař, dálkoplavec, krasoletec, krasoskokan, ledolezec, lehkovážník* (veslař patřící do kategorie lehké váhy), *půlmistr, skiakrobat, skoroveterán, spolufavorit, středopolař, šéfmanažer, šéfrozhodčí, videorozhodčí, videosudí, volnoběžec, volnolezec, volnolyžař*.

#### **5.1.1.5 Neosémantismy**

Mezi neosémantismy patří pojmenování *akrobat, domestik, exekutor* (střelec penalty), *extremista, obojživelník, ostrostřelec, puškař, snajpr, spalovač* (šancí), *univerzál, uprchlík, žolík*.

#### **5.1.1.6 Víceslovná pojmenování**

Mezi víceslovná pojmenování patří např. *orientační běžec, synchronizovaný bruslař, dálkový bruslař, extrémní golfista, podkošový hráč, ledový lezec, akrobatický lyžař, lyžařský akrobat, travní lyžař, dálkový plavec, plážový volejbalista, nebeský surfař, nordický bruslař, šestkový volejbalista, plážový házenkář*. Kromě pojmenování *podkošový hráč* jsou všechna odvozena od víceslovných pojmenování sportů.

#### **5.1.2 Jména přechýlená**

Mezi neologismy se objevuje velké množství přechýlených jmen k pojmenováním sportovců, která byla analyzována v předchozím oddílu. Vznikají téměř výhradně sufixací. Vzhledem k tomu, že se ženy začínají nově uplatňovat ve sportech, které byly dříve výsadou mužů, začínají vznikat neologická přechýlená jména také ke starším, již dříve existujícím jménům mužského rodu, například *trojskokanka, sumistka* (Opavská 2005, s. 45).

### 5.1.2.1 Suffixace

Sufix **-ka** je při přechylování považován za základní a velmi produktivní. Ženskou podobu lze formálně utvořit prakticky od každého životného maskulina, včetně přejatých (Martincová 1983, s. 70).

Tímto sufixem jsou tvořena nová přechýlená jména od derivovaných i složených základových substantiv domácího i cizího původu. (Opavská 2005, s. 50)

Vznikají tak jména přechýlená, která jsou odvozená od jmen se sufixem *-ař/ář*, např. *antukářka, bikrosařka, blokařka, boulařka, cyklokrosařka, čtyřstovkařka, deblkajakářka, kladinářka, kladivářka, motokrosařka, osmistovkařka, pákařka, pálkařka, pistolářka, puškařka, rallyekrosařka, sedmibojařka, shorttrekařka, snowboardcrossařka/snowboardkrosařka, šestkařka, trapařka, trávařka, tyčkařka, vrchařka*; odvozená od jmen se sufixem *-ista*, např. *badmintonistka, beachvolejbalistka, biatlonistka, boulderistka/bouldristka, deblistka, discgolfistka, duatlonistka, florbalistka, futsalistka, goalballistka, kordistka, korfbalistka, minigolfistka, paraglidistka, singlkanoistka, skibobistka, slopestylistka, softbalistka, squashistka, taekwondistka, trampolinistka, triatlonistka*; odvozená od jmen se sufixem *-er*, např. *bikerka, bomberka, boxerka, freediverka, sparingpartnerka*, i odvozená od jiných sufixů, případně od jmen bez slovotvorného sufixu, např. *gólmanka, minižačka, pivotka, poloprofesionálka, superfavoritka, superšampionka, univerzáлка*.

Sufix **-yně** se připojuje k názvům osob domácího i cizího původu, např. *minižákyně, půlmistryně, arbitryně*. Končí-li základové substantivum sufixem *-ec* nebo *-ce*, tento sufix podléhá hláskové alternaci a výsledná podoba je **-kyně**, např. *ledolezkyně, maratonkyně, ostrostřelkyně, ultramaratonkyně, ultravytrvalkyně*.

Sufixem **-ice/-nice** jsou tvořena pojmenování vzniklá ze jmen končících sufixem *-ík* a *-ník*, a to resuffixací těchto morfémů, např. *křídelnice, obojživelnice, záložnice*.

Neproduktivní je způsob tvoření ze substantiv končících na sufix **-čí**, při kterém se podoba nemění, např. *šéfredhodčí*.

### 5.1.2.2 Víceslovná pojmenování

Mezi víceslovná pojmenování, která vznikla na základě slovotvorné derivace (tedy na základě souslovných pojmenování sportovců), patří např. *orientační běžkyně, plážová volejbalistka*,

*podkošová hráčka, synchronizovaná bruslařka, synchronizovaná plavkyně, šestková volejbalistka, travní lyžařka.*

### **5.1.3 Pojmenování sportů a sportovních disciplín**

Nová pojmenování sportů a sportovních odvětví jsou tvořena různými způsoby, významné je především velké množství přejímek.

#### **5.1.3.1 Přejímky**

Z velkého množství přejímek jsem vybrala např. *airsoft, alpin, aquabike, armsport, musado, ringo, benč/bench/benchpress/bench-press/bench press, bikemaron, biketrial, boardcross/boardercross, boccia, bodyboard, bodyfitness, bossaball, boulder/bouldr, box aerobic/box-aerobik/box-aerobic/box aerobik, boxlakros, canicross/caniscross, discgolf/diskgolf, downhill, faustball/fistball, flatland, fourcross, goalball/golbal, golfkroket, hokejbal, kajakcross/kajakkros, kangaerobik/kangoorobic, kanoepolo, lauf, light-contact/lightkontakt, moguls/moguly, netball, parkour/parkúr, racketlon, sandboardercross, short track/shorttrack, skicross/skikros, sledge hokej/sledgehokej, slopestyle/sloupstajl, slow pitch/slowpitch, snooker, snowboardcross/snowboardkros, snowkite, snowscoote/snowscoot, speed badminton/speedbadminton/speedminton, streetfoťbal, street hokej/street-hokej/streethokej, supermoto, tchoukball, trail, tri-golf.*

Velkou skupinu tvoří anglicismy přejímané v původních gerundiálních nebo participiálních tvarech s příponou **-ing**. Její variantou je počestěná podoba **-ink**, která se obvykle objevuje u dlouho používaných a frekventovaných výrazů. V neologickém materiálu jednoznačně převládá původní podoba. Příkladem jsou lexémy *airboarding, aquabiking, akvazorbing/aquazorbing, aqua spinning/akvaspinning, armwrestling, base-jumping, bikejöring, bodyboarding, bodykiting, bodysurfing, bouldering, buggykiting/buggykitink, canyoning/kaňoning, cliff diving/cliffdiving, curling, drifting, freediving, freerunning, funcarving, helibiking, jibbing, jumping, kiteboarding, kitesurfing, kitebuggying, kitesailing, kiteskiing, kiting, landboarding, landkiting, life saving, longboarding, mountain biking/mountainbiking, mountain boarding/mountainboarding, mushering/mushing, nordic skating, paddleboarding, powerbocking, power kiting/powerkiting, powerskating, racecarving, river boarding/riverboarding, sandboarding, skitouring, skydiving, snow walking/snowwalking, surfkiting, trail running, wakeboarding.*

#### **5.1.3.2 Suffixace**

Pomocí sufixu **-ní** jsou odvozována dějová substantiva, tedy deverbativa. Sufix je připojen k příslušnému kmenotvornému formantu, resp. slovtvornému základu, např. *běžkování,*

*boardování, boulderování/bouldrování, driftování, joggování, kajtování/kitování, roklování, zorbování.*

Sufixem **-ství** jsou tvořeny názvy odvětví, činností, např. *mašérství*.

Sufixem **-ík** jsou tvořena deminutiva, např. *golfík*.

Sufixem **-ek** jsou tvořena deminutiva, např. *florbálek*. Variantou **-íček** je tvořeno pojmenování *golfíček*.

Spojením derivace pomocí sufixu **-ec** s mechanickým krácením vzniklo pojmenování *nohec* (nohejbal).

Sufixem **-ovka** je tvořeno pojmenování *jamkovka* (hra na jamky).

Pomocí sufixu **-ák** jsou tvořeny univerbáty, např. *plážák* (plážový volejbal; plážový badminton; plážový fotbal), *pozemák* (pozemní hokej).

#### **5.1.3.3 Prefixace**

Formant **cyklo-** má význam „cyklistický, týkající se cyklistiky“, např. *cyklomaraton, cyklosjezd*.

Formant **para-** má význam „paraplegie, paraplegik“, tedy „vztahující se k lidem s ochrnutými dolními končetinami“, např. ve slovech *paradrezura/paradrezúra, paragolf*.

Formant **ultra-** má význam „velmi, nadmíru, krajní, extrémní“, např. *ultraběh, ultramaraton*.

#### **5.1.3.4 Kompozice**

Kompozicí, případně kompozičně-derivačním postupem vznikla pojmenování *krasoplavba, ledolezení, skálolezení, stěnolezectví/stěnolezení, volnoběžectví*.

#### **5.1.3.5 Víceslovná pojmenování**

Mezi víceslovná pojmenování patří např. *plážové ragby, výtvarné běhání, synchronizované bruslení, dálkové bruslení, nordické bruslení, ledové lezení, akrobatické lyžování, extrémní lyžování, travní lyžování, helikoptérové lyžování, vrtulníkové lyžování, záchranné plavání, vodní rodeo, nebeské surfování, extrémní golf, plážová házená, in-line hokej*. Okrajové postavení mají pojmenování s neshodným přívlastkem, např. *jízda v boulích, přetlačení rukou*.

Některé výrazy, zejména přejímky, stojí na pomezí mezi kompozity a víceslovnými výrazy, např. *combat sambo, figure running, vale tudo*. U mnohých je doloženo jejich psaní zvlášť i

dohromady, např. *beach házená/beachházená, beach rugby/beach ragby/beachragby, bike polo/bikepolo*. Další příklady jsou zahrnuty mezi přejímkami.

#### **5.1.3.6 Mechanické krácení**

V neformální komunikaci dochází k mechanickému krácení slov, např. *akro* (akrobatické lyžování), *kraso* (krasobruslení).

#### **5.1.4 Ostatní pojmenování z oblasti sportu**

Do tohoto oddílu budou zařazena substantiva, která neoznačují sportovce, sporty ani sportovní disciplíny. Budou sem zařazeny především názvy činností, náčiní, míst, druhů pohybu, vlastností, sportovních akcí, jiné termíny z oblasti sportu apod.

##### **5.1.4.1 Přejímky**

Z velkého množství přejímk jsem vybrala např. *aquazorb, back spin/backspin* (zpětná rotace míčku při golfu), *backflip* (salto vzad), *birdie* (jamka jeden úder pod par v golfu), *bogey* (rána nad par), *cut, dabl* (dvojchyba), *driving range/driving, eagle* (dvě rány pod par), *fairway/fervej, flight/flajt* (skupina hráčů při hře), *grupetto/gruppetto* (skupinka cyklistických odpadlíků), *kiteboard, kitesurf, landboard, mountainboard, play-down* (série zápasů hraných o setrvání ve skupině), *rough/raf, safety car, slack line/slackline/slacklajna, šidó* (trest v judu), *tiki-taka* (herní styl spočívající ve vysokém počtu krátkých přihrávek na malém prostoru), *touchdown, triple-double/tripledouble, wakeboard, wedge* (golfová hůl).

##### **5.1.4.2 Suffixace**

Sufixem **-ní** jsou ze sloves tvořena dějová substantiva, např. *draftování, forčekování, chippování, patování/putování/puttování, prokoučování, přečíslení, připískávání, slajdování, speletování, trejdování, vyautování, vykartování, vytrejdivání, zasměčování*.

Sufixem **-tí** jsou tvořena dějová substantiva vzniklá ze sloves 2. třídy, která vyjadřují jednorázovou činnost, např. *topnutí*.

Sufixem **-tko** jsou tvořeny názvy prostředků a nástrojů, např. *markovátka*.

Sufixem **-iště** jsou odvozována pojmenování míst, především otevřených prostranství, např. *odhodiště, odpaliště, výhoziště*.

Sufixem **-na** jsou odvozovány názvy uzavřených prostor. V materiálu jsem našla lexém s řídkou variantou **-telna** *svolavatelna*.

Sufixem cizího původu **-er** jsou odvozovány názvy nástrojů, např. *allroundcarver*, *carver*, *crosscarver*, *racecarver* (druh lyže), *driver* (v golfu - disk používaný na velké vzdálenosti), *spinner/spinner* (spinningové kolo). Jiný význam má lexém *winner* (vítězný míč v tenisu). Tyto lexémy by mohly být zařazeny i mezi přejímky, protože byly přejaty v této podobě. V českých mluvnicích je tento sufix tradičně vydělován zvlášť, proto jsem učinila totéž.

Sufixem **-ík** jsou tvořena deminutiva, např. *berdík* (zdrob. k *birdie*).

Sufixem **-ek** jsou tvořena deminutiva, např. *dloubáček*, *osobáček*, *přáteláček*.

Sufix **-ka** tvoří univerbáty, např. *bobovka* (bobová dráha), *boulderovka/bouldrovka* (umělá horolezecká stěna), *crosska* (crossová lyže), *downhillka* (downhillová trať), *florbalka* (florbalová hůl), *jednorázovka* (jednorázový závod), *loženska* (vyložená šance), *míčovka* (míčová hra), *párovka* (soutěž sportovních párů; párová čtyřka ve veslování), *slalomka* (slalomová lyže), *životka* (životní výkon, forma).

Tímto sufixem jsou také tvořena pojmenování *dohrávka*, *dorážka*, *leštěnka* (sériový vůz), *ležka* (střelba vleže), *přetahovka* (přetažení nohy přes překážku), *rozehrávka*, *stojka* (střelba vestoje).

Variantou tohoto sufixu **-čka** jsou tvořeny univerbáty, např. *bodovačka* (bodovací soutěž), *spojovačka* (spojovací etapa), *stahovačka* (stahovací manévr ve fotbale), a pojmenování *obřačka* (lyže), *prostrkávačka*, *přešlapovačka* (fotbalový trik k oklamání soupeře), *rysovačka* (trénink určený k vyrýsování svalů), *zasekávačka*.

Sufixem **-ka** jsou tvořeny také zdobněliny, např. *trampolínka*. PMČ (2012, s. 127–128) zvlášť vyděluje rozšířené varianty **-ečka**, např. *nahrávečka*, a **-ička**, např. *nožička*, *střelbička*.

Sufixem **-ák** jsou tvořeny univerbáty, např. *čtverák* (čtverný skok), *dračák* (závod v dračích lodích), *dřevák* (dřevěný golfový míček), *golfák* (golfový úder v hokeji), *páteřák* (páteřní chránič), *pěrák* (pěřový golfový míček), *přímák* (přímý volný kop), *rozlišovák* (rozlišovací dres), *traťák* (traťový rekord), *troják* (trojný skok).

Tímto sufixem jsou dále tvořena pojmenování *guťák* (golfový míček vyrobený z gutaperči), *hromad'ák* (závod s hromadným, masovým startem), *klečák* (střelba vkleče), *ležák* (střelba vleže), *masák* (závod s masovým startem), *protlačovák* (gól vsítěný soupeři agresivní nátlakovou hrou útočníka).



Sufixem **-ina** jsou tvořena hovorová pojmenování činností, která vznikají resufixací adjektiv se sufixem *-ský*, příp. sufixací činitelských a konatelských jmen, např. *brankařina, sjezdařina*.

Sufixem **-ice** jsou tvořeny univerbáty, např. *kolmice* (kolmá přihrávka). Tento lexém by mohl být klasifikován i jako neosémantismus.

Neproduktivním sufixem **-as** je tvořen univerbát *krat'as* (krátký program v krasobruslení). Opět by mohl být klasifikován jako neosémantismus. Tento formant má výrazně expresivní ráz.

Spojením derivace pomocí neproduktivního sufixu **-da** s mechanickým krácením vzniklo pojmenování *kvalda* (kvalifikace).

Sufixem **-ná** jsou ze základu participia pasivního tvořena dějová jména, např. *nakopávaná*.

Pro tvoření deadjektivních pojmenování vlastností je neproduktivnější sufix **-ost**, např. *nevyhranost, nevyskákanost, obounohost, přemotivovanost, vyhecovanost*.

#### **5.1.4.3 Prefixace**

Prefix **ne-** má negující význam a připojuje se k základům domácího i cizího původu, např. *nefaul, nepostup*.

Prefix **před-** vyjadřuje zařazení na úvodním, začátečním místě (vzhledem k něčemu hlavnímu, co následuje), např. *předkvalifikace, přednominace*. Tato pojmenování vznikla stejným způsobem jako starší lexém *předkolo*, doložený v SSJČ.

Prefixoidem **vele-**, který vyjadřuje vyšší intenzitu, jsou tvořena substantiva *velehrubice, velehrubka, velechyba, velekop, veleskok*.

Formant **cyklo-** má význam „cyklistický, týkající se cyklistiky“, např. *cyklosoutěž*.

Formant **euro-** má význam „evropský, týkající se Evropy“, např. *eurotým*.

Formant **extra-** vyjadřuje velkou intenzitu, výjimečnost, mimořádnost, např. *extradivize, extrajamka, extraúder*.

Formant **mega-** má význam „obrovský, nadměrně velký“, např. *megarampa, megaturnaj*.

Formant **mini-** má význam „malý“, např. *minibrejk, minikolo, minimaratón, minirampa, minislalom, ministopr, minitour, miniturnaj, miniutkání, minižíněnka*.

Formantem **multi-** jsou tvořena pojmenování s významem „mnoho, více“, např. *multiutkáni*, *multidisciplína*.

Formant **para-** má význam „paraplegie, paraplegik“, tedy „vztahující se k lidem s ochrnutými dolními končetinami“, např. *paramistrovství*.

Formant **profi-** má význam „profesionální“, např. *profibasket*, *profibox*, *profiduel*, *profifotbal*, *profikariéra*, *profilicence*, *profiokruh*, *profisezona*, *profistáj*, *profitřída*, *profiturnaj*.

Velmi produktivním prefixoidem **super-** s významem „mimořádný, prvotřídní“ jsou tvořena substantiva *superfinále*, *superforma*, *superformace*, *superlicence*, *superskok*.

#### **5.1.4.4 Ostatní typy derivace**

Transflexí vznikla deverbativa *nákop*, *nedošlap*, *obstřel*, *předhoz*, *rozklek*, *výklus*. Příkladem univerbizace je *ultimát* (ultimátní zápas).

#### **5.1.4.5 Kompozice**

Mezi kompozita patří *gólostroj* (tento lexém vznikl analogicky k výrazu *brankostroj*, doloženému už v NLA), *maloklub*, *velkopřestup*, *dropgól*, *gólparáda*, *motodisciplína*, *servislajna*, *skórkarta*, *sólojízda*, *sólozávod*.

Příklady číselných kompozit jsou *dvojbrána*, *dvojduel*, *dvojstart*, *dvozávod*, *dvousouboj*, *jednolyže*, *třípar*, *čtyřpar*, *pětipar*, *víceutkáni*.

#### **5.1.4.6 Neosémantismy**

Mezi neosémantismy patří *balík* (hlavní skupina sportovců v závodě), *demolice* (totální porážka), *exekuce* (kopnutí penalty), *helikoptéra* (druh skoku v jízdě v boulich), *přestřelka* (střelecký souboj; vysoké skóre), *šmudla* (neobratně kopnutá střela; nahodile, neobratně vstřelený gól), *vajíčko* (lyžařský postoj).

## 5.2 Adjektiva

Adjektiva bývají tvořena především sufixací, méně často prefixací. Některá zůstávají nesklonná. V materiálu najdeme i příklady neosémantismů.

### 5.2.1 Nesklonná adjektiva

Mnohá adjektiva cizího původu jsou nesklonná, např. *alpine, back-country, beach, fitness, freestyle, in-line, major, race, raft, rallye, sledge, snow-bike, snowcat*. Nesklonná adjektiva často mají i jinou slovnědruhovou platnost, a to substantivní.

### 5.2.2 Sufixace

Sufix **-ový** je nejproduktivnějším formantem při tvoření adjektiv, jeho pomocí jsou vytvářena vztahová adjektiva od základů domácího i cizího původu, např. *airsoftový, allroadový, armsportový, armwrestlingový, beachmintonový, beachvolejbalový, beachový, benčový, biatlonový, bikercrossový, biketrialový, bikový, boardcrossový/boardercrossový, bossaballový, boulderový/bouldrový, boxlacrossový/boxlakrosový, bundesligový, canicrossový/caniscrossový, cyklokrosový, cyklomaratonový, čtyřparový, deblový, discgolfový/diskgolfový, dvojjápasový, endurový, eurocupový, euroligový, fedcupový, fieldlakrosový, fistballový, flatlandový, florballový, foosballový, footbagový, fourcrossový, freecarrový, freeridový, freestylemotokrosový, freestylový, funboardový, funcarrový, futsalový, gambrinusligový, goalballový, handrailový, challengerový, in-linový, interkrosový, interligový, kiteboardový, kitesurfový, korfballový, kvadriatlonový, lakrosový, minibikový, mountainbikový, mountainboardový, off-roadový/offroadový, paraglidingový, parkourový, penaltový, pětiparový, poločasový, přesilovkový, pushballový, railový, rallyecrossový/rallyekrosový, rallyeový/rallyový, ricochetový, rodeokrosový, sandboardový, screwballový, shorttrackový, skejtový, skiatlonový, skibobový, skicrossový/skikrosový, skysurfový, slajdový, slopestylový, slowpitchový, snookerový, snowbikový, snowboardový, snowcrossový, snowkitový, snowscootový, softballový, speedmintonový, squashový, streetballový, superbikový, superbowllový, supercrossový/superkrosový, superligový, super-tiebreakový, supervelterový/superwelterový, šipkový, tie-breakový/tiebreakový, tipligový, topspinový, touchdownový, trailový, trailrunningový, trejdový, trialový, triatlonový, tri-golfový, trucktrialový, tříparový, twintypový, ultramaratonový, wakeboardový.*

Velmi početně zastoupenou skupinu v rámci tohoto typu adjektiv tvoří derivace od anglických dějových substantiv se sufixem **-ing**, např. *boardingový, boardridingový, boulderingový, bowlingový, bungeejumpingový, canyoningový, carvingový, curlingový, drivingový, freedivingový, freeridingový, freerunningový, freestylingový, funcarvingový, helibikingový,*

*jibbingový, kiteboardingový, kitesurfingový, powerkitingový, powerskatingový, rankingový, rogainingový, skateboardingový, skijöringový, snowkitingový, snowraftingový, snowtubingový, wakeboardingový, windsurfingový, wrestlingový, zorbingový.*

Prefixálně-sufixálním postupem vznikla adjektiva *podhrotový, podligový* (např. podligová divize – mající nižší úroveň než liga), *pozápasový, předligový, předpenaltový.*

Kompozičně-derivačním postupem vznikla adjektiva *dvouzápasový, dvourozjížd'kový, jednozápasový, několikabrankový, několikazápasový, trojkanárový, třetiligový.*

Sufixem **-ský** jsou tvořena druhově posesivní relační adjektiva, která jsou odvozena od názvů osob, např. *bikerský/bajkerský, beachházenkářský, boulařský, carverský, cyklokrosařský, časovkářský, laufařský, mountainbikerský, nadhazovačský, pálkařský, předstoperský, sedmibojařský, skysurfařský, snowbikerský, snowboardařský, spurterský, steeplařský, superkrosařský, surfařský, šipkařský, thaiboxerský,* a sportovních disciplín, např. *cyklomaratonský, půlmaratonský.* Variantou **-cký** jsou tvořena adjektiva vzniklá ze substantiv končících na *-k* nebo *-c*, např. *supervytrvalecký.*

Varianta **-ácký** se vyskytuje u adjektiv derivovaných ze substantiv s expresivně zabarvenou příponou *-ák*, např. *kombiňácký, soutěžácký.*

Varianta **-istický** se objevuje u adjektiv derivovaných ze substantiv s příponou *-ista* a *-istka*, např. *biketrialistický, paraglidistický, pólistický, ragbistický, snowboardistický.*

Sufixem **-ní** jsou odvozována relační adjektiva, jejichž základem jsou substantiva cizího původu, např. *paradrezúrní.*

Prefixálně-sufixálním postupem vznikla adjektiva *předreprezentační, poreprezentační, postartovní, přednominační.*

Kompozičně-derivačním postupem jsou tvořena adjektiva *druhodivizní, plnokontaktní, prvodivizní.*

Sufixem **-ný** jsou tvořena deverbativní adjektiva, např. *draftovaný, liftovaný, ložený, nabruslený, nahecovaný, namotivovaný, namistrovaný, oskákaný, prokoučovaný, přednominovaný, přehecovaný, přemotivovaný, trejdovaný, ubojovaný, vyautovaný, vyhecovaný, vykartovaný, zblokováný.*

Sufixem **-cí** jsou tvořena relační a účelová adjektiva, např. *draftovací, chippovací, jibovací/jibbovací, kajtovací, nabuzovací, prolínací, přerážecí, puttovací, slaňovací*.

Sufixem **-telný** jsou tvořena deverbativní adjektiva vyjadřující potenciální zasažení dějem, resp. pasivní možnost, např. *hratelný, koučovatelný*.

### 5.2.3 Prefixace

Prefixem **ex-** jsou odvozena adjektiva s významem „bývalý“, např. *exbudějovický, exdivizní, expřeborový, expříbramský, exreprezentační*. Lexémy *exslávistický* a *exspartánský* mají vícenásobnou motivaci, mohly vzniknout i sufixací příponou *-ský* z lexémů *exslávista* a *exspartán*.

Prefixem **ne-** se tvoří adjektiva s negujícím významem, např. *neamatérský, nesestupový*.

Prefixoidem **super-** s významem „mimořádný, výjimečný“ vzniklo adjektivum *supertalentovaný*.

### 5.2.4 Neosémantismy

Mezi neosémantismy patří např. *pojistkový, záchranářský, napumpovaný, našlapaný*.

## 5.3 Slovesa

Jak už bylo zmíněno výše, typickým postupem pro tvoření sloves je prefixace. Přejatá slovesa i desubstantivní slovesa domácího původu jsou nejčastěji tvořena pomocí kmenotvorné přípony *-ova-*.

### 5.3.1 Prefixace

Prefix **do-** vyjadřuje dodatečnou aktivitu nebo její dokončení, např. *dodřiblovat, dofinišovat, donominovat, doservírovat, dosprintovat, dospurtovat*.

Prefix **na-** vyjadřuje vytvoření něčeho, naplnění aktivity, např. *nabruslit, nacentrovat, nahecovat, namotivovat, napilovat, nashybovat, nasprintovat*.

Prefix **o-** vyjadřuje opatření něčeho něčím, např. *oskautovat*.

Prefix **ob-** vyjadřuje směřování děje kolem objektu vyjádřeného akuzativním tvarem, např. *obstřelit*.

Prefix **od-** vyjadřuje absolvování, provedení něčeho, např. *odbojovat, odbránit, odchodit, odkapítanovat, odklouzat, odkoučovat, odlétat*.

Prefix **po-** vyjadřuje trvání děje, např. *potrénovat*.

Prefix **pod-** má prostorový modifikační význam směřování dolů nebo níže než něco, např. *podstřelit*.

Prefix **pro-** se objevuje u sloves s významy „strávit čas nějak; proniknout prostorem; překonat někoho nebo něco; provést aktivitu naskrz, úplně“, např. *probránit, propálit, prosólovat, prosprintovat, prostřečovat, protečovat*. Lexém *prokaučovat/prokoučovat* má význam „způsobit prohru špatným vedením družstva; připravit se o šanci, promarnit šanci, něco prohrát“. U reflexivních tvarů je význam tohoto sufixu „aktivitou se někam dostat, něčeho dosáhnout, k něčemu dospět“, např. *proháčkovat se, propálit se, proremizovat se, prostřílet se, proštrikovat se, protrápit se*.

Prefix **pře-** vyjadřuje směřování děje přes objekt, překonání někoho nebo něčeho, např. *přebuslit, přehlavičkovat, přeliftovat, přelobovat, přesprintovat, přespurtovat, přestřílet*, příp. nadstandardní míru, např. *přehecovat, přemotivovat*.

Prefix **při-** vyjadřuje zaměření děje ke kontaktu s někým, např. *přibetonovat* (hráče na mantinel), a dodatečné přidání něčeho, např. *přihrát* (přifilmovat něco, např. pád), *připísknout*, *přitrénovat*.

Prefix **roz-** vyjadřuje dosažení úplného účinku děje, např. *rozstřílet* (tým).

Prefix **u-** vyjadřuje vykonání, dosažení něčeho, příp. unavení, vyčerpání někoho, např. *ubojovat*, *ukličkovat* (někoho), *ukličkovat se*, *utaktizovat*.

Prefix **vy-** vyjadřuje směřování děje „zevnitř ven“, příp. dosažení něčeho dějem, např. *vyautovat*, *vybouchat*, *vybruslit*, *vyčapat*, *vydraftovat*, *vyeskymovat*, *vyhlavičkovat*, *vykartovat* (*se*), *vykoučovat*, *vytrejdovat*, *vyútočit si*. Reflexivní forma vyjadřuje uspokojení z množství děje, např. *vyzávodit se*.

Prefix **z-** má obvykle funkci čistě vidovou, např. *zblokovat*, *zfaulovat*, *zkarbonovat*, *zreturnovat*, *ztečovat*.

Prefix **za-** má obvykle také vidovou funkci, případně vyjadřuje věnování se něčemu po nějakou dobu, např. *zabetonovat*, *zacentrovat*, *zadriblovat si*, *zaforčekovat*, *zahranit*, *zaprezentovat*, *zaservírovat*, *zasměčovat*, *zatrénovat*, *zatýčkovat*.

### 5.3.2 Sufixace

U sloves je nejčastějším odvozovacím formantem kmenotvorná přípona **-ova-** (vzor *kupovat*), zejména u sloves cizího základu. Svobodová (2007, s. 70) uvádí, že tento sufix lze v současné češtině považovat za jeden z nejproduktivnějších formantů.

Příkladem jsou lexémy *airovat*, *běžkovat*, *boardovat*, *boulderovat*, *čipovat*, *draftovat*, *forčekovat*, *joggingovat*, *jogovat*, *kajtovat/kitovat*, *krosčekovat*, *patovat/pattovat/putovat/puttovat*, *presovat*, *shybovat*, *slajdovat*, *sparovat*, *topovat*, *trejdovat*, *zorbovat*, *ztrátovat*.

Tímto způsobem se tvoří i imperfektivní protějšky prefigovaných sloves vzoru *prosit*, např. *dobruslovat*, *obstřelovat*, *přebruslovat*.

Produktivní je také typ resufixace kmenotvornou příponou **-nou-**, např. *brejknout*, *čopnout*, *disknout* (zde v kombinaci s mechanickým krácením z *diskvalifikovat*), *hecnout se*, *topnout*. Vznikají tak dokonavá slovesa s významovým odstínem okamžitosti, jednorázovosti a ukončenosti slovesného děje náležející ke 2. slovesné třídě. Tento sufix je typický pro hovorové výrazy a slangismy (Svobodová 2007, s. 72).

Slovesné derivace s kmenotvorným sufixem **-i-** zařaditelné do 4. slovesné třídy jsou ojedinělé, příkladem je lexém *bikeřit*. Tímto sufixem jsou tvořena převážně citově zabarvená a hovorová slovesa.

Sufixem **-v-** se odvozují sekundární imperfektiva k prefigovaným slovesům, např. *doreturnovávat*, *odhlavičkovávat*, *přeliftovávat*, *přihrávat* (přidávat trochu předstírání při něčem), *připískávat* (pískat ve prospěch někoho).

### **5.3.3 Neosémantismy**

Mezi neosémantismy patří např. *bruslit* (volný styl v lyžování), *dloubnout*, *dopíchnout*, *naservírovat*, *rozebrat* (psychicky rozložit), *vybombardovat*, *vygumovat*, *vymíchat*, *zamést* (puk do brány).



## 5.4 Adverbia

Na rozdíl od substantiv, adjektiv a sloves jsou inovace v oblasti adverbii pomalejší a menšího rozsahu. Adverbia jsou nejčastěji motivována adjektivy, případně adverbii.

Sufixem *-ě* jsou tvořena adverbia, která vznikla z adjektiv se sufixem *-ový*, např. *euroligově*, *florbalově*, *gólově*, *nátlakově*, *prvoligově*, *singlově*, *snowboardově*, *trialově*, *volejbalově*, *wrestlingově*, a adverbia vzniklá z adjektiv se sufixem *-telný*, např. *hratelně*. U lexému *nehratelně* není jednoznačná motivace – buď vznikl sufixací příponou *-ě* z lexému *nehratelný*, nebo prefixací předponou *ne-* z lexému *hratelně*.

## 6. Závěr

Cílem této práce bylo popsat současné neologismy z oblasti sportu. Zjistila jsem, že tato část slovní zásoby je velmi různorodá. Je v ní mnoho přejímek, které podléhají ortograficko-ortoepické, morfologické a slovtvorné adaptaci. Z materiálu je vidět, že počestění grafické podoby u přejímek je spíše pociťováno jako nežádoucí, což je dáno také tím, že se jedná o část slovní zásoby spojenou s určitými zájmovými a profesními skupinami. Příkladem jsou lexémy s příponou *-ing*. Tato přípona zůstává v naprosté většině zachována v původní grafické podobě a s počestěnou podobou *-ink* se téměř nesetkáme.

Neologismy byly rozděleny podle slovnědruhové příslušnosti, slovtvorných typů a v případě substantiv i podle významových okruhů. Zjistila jsem, že nová pojmenování osob jsou nejčastěji odvozována pomocí sufixu *-ista*. Je to dáno tím, že tímto sufixem jsou hojně odvozovány i lexémy vzniklé z přejatých základů. Svou roli hraje i skutečnost, že tímto sufixem jsou tvořena i starší pojmenování sportovců. Předpony *-er* a *-ař/-ář* jsou při odvozování pojmenování osob také poměrně produktivní.

V neologické slovní zásobě se objevuje velké množství přechýlených jmen, což vyplývá i z toho, že ženy začínají provozovat sporty, které dříve byly výsadou mužů. Nejproduktivnějším formantem je sufix *-ka*, ostatní jsou méně produktivní.

Mezi pojmenováními nových sportů je velké množství přejímek. Často se setkáváme s problémem, jak je klasifikovat. Některé výrazy stojí na pomezí mezi víceslovnými výrazy a kompozity a jejich psaní je nejednotné – píšou se dohromady nebo zvlášť, případně se spojovníkem. Navíc je těžko zjistitelné, v jaké podobě byly do češtiny přejaty. Přejímky mohou nabývat i různou slovnědruhovou platnost, velmi často se tatáž grafická podoba objevuje ve funkci substantiva i adjektiva (např. *beach*). Souvisí to především s tím, že většina přejímek pochází z angličtiny, ve které je konverze k jinému slovnímu druhu mnohem běžnější než v češtině.

Většina neologických adjektiv je tvořena pomocí slovtvorné přípony. Ukázalo se, že nejproduktivnějším formantem je sufix *-ový*, pomocí kterého jsou odvozovány lexémy vzniklé z domácích i přejatých základů. Slovesa jsou hojně tvořena pomocí předpon modifikujících význam. Z kmenotvorných přípon je jednoznačně nejproduktivnější formant *-ova-*, který výsledná slovesa zařazuje ke vzoru kupovat. Touto kmenotvornou příponou jsou tvořena slovesa vzniklá z domácích i přejatých základů. Nová adverbia jsou poměrně řídká, nejčastěji vznikají z adjektiv a adverbíí.

Při analýze materiálu se setkáváme s několika problémy. Jedním z nich je otázka vícenásobné (paralelní) motivace. V materiálu najdeme mnoho případů, kdy není jasné, jakým slovem je daná lexikální jednotka motivována. Tato nejednoznačnost se objevuje například u adverbii obsahujících předponu *ne-*, u nichž nelze určit, zda jsou motivována adjektivy s předponou *ne-*, nebo adverbii bez této předpony (např. u slova *nehratelně*). Setkáváme se také s jevem, kdy není jasný směr motivace (např. *čtyřpar – čtyřparový*).

Dalším problémem je klasifikace lexémů obsahujících afixoidy. Zjistila jsem, že u neologismů z oblasti sportu jsou časté především prefixoidy, tedy formanty na pomezí prefixu a kořenného morfému. Výsledné lexémy tedy mohou být řazeny mezi deriváty i kompozita. Tento problém vyplývá především z nejednotného pojmání afixoidů v českých slovnících a mluvnicích, což je způsobeno komplikovanou povahou tohoto jevu. Vzhledem k tomu, že tvoření nových slov pomocí afixoidů je specifické a v neologické slovní zásobě se stává velmi produktivním, mělo by smysl vymezit tento způsob tvoření jako samostatný a nepřičítat ho k derivaci ani kompozici.

Afixoidy se neobjevují pouze v češtině. Mnohé formanty mají internacionální charakter a existují i v jiných jazycích. Z toho důvodu bývá někdy obtížné určit, zda je afixoid součástí přejímky, nebo výsledná podoba vznikla až v češtině (např. *cyklomaraton*).

U některých lexémů bývá problém, zda je zařadit mezi deriváty, nebo neosémantismy. Často se setkáváme se situací, kdy na základě metafory nebo metonymie vzniká neosémantismus a z tohoto neosémantismu pak vznikají deriváty (např. *záchrana – záchranný*). Postupně vzniká slovotvorná čeleď tvořená ze slov s tímto novým významem, která ovšem může být identická s čeledí slov v původním významu. Zůstává otázka, jak slova vzniklá tímto způsobem klasifikovat, protože se nejedná o klasickou polysémii, ale musíme brát v úvahu, že totéž slovo s jiným významem existovalo už dříve.

V neposlední řadě je problematické, jaké lexémy by měly být klasifikovány jako neologismy. Zejména u neosémantismů se setkáváme s jevem, kdy je slovo v novém významu používáno delší dobu, ale nový význam není zachycen v žádných slovnících, a to ani ve slovnících neologismů (např. *bruslit* ve významu „lyžovat tzv. volným stylem“). Zde se ukazuje, jak je důležité provádět pečlivou a důkladnou excerpci.

## 7. Seznam použité literatury

ADAM, Robert, a kol.: Úvodní jazykový seminář - výklad a cvičení (s terminologickým slovníkem). Praha: FF UK, 2013.

ČŘJ: ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000.

DOKULIL, M. *Tvoření slov v češtině*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

DOKULIL, M., KUCHAR, J. Slovo tvorná charakteristika cizích slov. *NŘ* 60, 1977, s. 169-184.

FILIPEC, J., ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.

HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

HRBÁČEK, J. Citátové výrazy a jiné periferní lexikální prvky cizího původu v slovní zásobě češtiny. *SaS* 32, 1971, s. 26–34.

JANOVEC, L. Neologie. In: *Studie k moderní mluvnici češtiny 4. Dynamika českého lexika a lexikologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 105–130.

MARTINCOVÁ, O. *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1983.

MARTINCOVÁ, O., SAVICKÝ, N. Hybridní slova a některé obecné otázky neologie. *SaS* 48, 1987, s. 124–139.

MČ1: PETR, J. a kol. *Mluvnice češtiny I*. Praha: Academia, 1986.

MRAVINACOVÁ, J. Přejímání cizích lexémů. In: MARTINCOVÁ, O. a kol. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s. 187-211.

NASCS: *Nový akademický slovník cizích slov A–Ž*. Praha: Academia, 2005.

OPAJSKÁ, Z. Nová pojmenování osob. In: MARTINCOVÁ, O. a kol. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s. 19–39.

OPAVSKÁ, Z. Nová pojmenování ženských osob. In: MARTINCOVÁ, O. a kol. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s. 40-53.

PMČ: GREPL, M. a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

REJZEK, J. K formální adaptaci anglicismů. *NŘ* 76, 1993, s. 26–30.

RUSÍNOVÁ, Z. Slovtvorná adaptace přejatých slov a její povaha. *ČDS* 10, 2002, s. 311-322.

SN1: MARTINCOVÁ, O. a kol. *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 1*. Praha: Academia, 1998.

SN2: MARTINCOVÁ, O. a kol. *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 2*. Praha: Academia, 2004.

SOCHOVÁ, Z., POŠTOLKOVÁ, B. *Co v slovnících nenajdete*. Praha: Portál, 1994.

SSČ: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2005.

SSJČ: *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1989.

SVOBODOVÁ, D. *Internacionalizace současné české slovní zásoby*. Ostrava: OU-PedF, 2007.

SVOBODOVÁ, D. Současný stav internacionalizace lexika. In: *Studie k moderní mluvnici češtiny 4. Dynamika českého lexika a lexikologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 131–152.

ŠTÍCHA, F. Obecná charakteristika tvoření slov. In: *Kapitoly z české gramatiky*. Praha: Academia, 2011, s. 21–24.

ZIKOVÁ, M. Substantivní neologismy a jejich parasystémový charakter. *NŘ* 84, 2001, s. 81-89.

### **Internetové zdroje**

*Český národní korpus – SYN* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK [cit. 2014-07-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Databáze *Neomat* [online]. Verze 2.0. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2011 [cit. 2014-07-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.neologismy.cz>>.

*Mediální archiv Newton Media a.s.: Mediasearch* [online]. 2014 [cit. 2014-07-14]. Dostupné z WWW: <<http://mediasearch.newtonit.cz>>.

NLA: *Kartotéka novočeského lexikálního archivu* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2007–2008 [cit. 2014-07-14]. Dostupné z WWW: <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc>>.